

DEJANJE

SEPTEMBER
LETO I
1938-7

EDVARD KOCBEK: ČLOVEK PROTI
SAMEMU SEBI • STANKO CAJNKAR:
IZ KRŠČANSKE FILOLOGIJE • SEVE-
RIN ŠALI: TRI PESMI • JOŽE UDOVIČ:
VRNITEV IZ PRETEKLOSTI • DR. RU-
DOLF TROFENIK: NAČELO STANOVSKÉ
IN POKRAJINSKE FEDERACIJE V SO-
DOBNÍ DRŽAVNÍ UREDITVI • DOKU-
MENTI: O VERSKEM INTEGRALIZMU •
PREGLEDI: ANGLEŠKA POLITIKA /
VOJNA ALI MIR • KNJIŽEVNA POROČILA

DEJANJE

MESEČNIK ZA GOSPODARSTVO, KULTURO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredništvo in izdajatelja odgovarja Miro Jeršič v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavlјati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošilјati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Vse naročnike,

ki so poravnali do sedaj samo del naročnine, prosimo, da nam čimprej nakažejo še ostalo naročnino. Naš čekovni račun je 17.631.

Prejeli smo v oceno:

Ivan Rob: Deseti brat. Samozaložba, Ljubljana 1938.

Vinko Möderndorf: Sodobna šola. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju, 1938.

Milan Valant: Borba krščanskih strokovničarjev za nov red. Ljubljana 1937.

Božo Vodusek: Ivan Cankar. Založba Hram, Ljubljana 1937.

France Kidrič: Zgodovina slovenskega slovstva. Od začetkov do Zoisove smrti. 5. snopič. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani, 1938.

Pavle Sedmak: Kaplan Martin Cedermac. Roman. Slovenska Matica v Ljubljani, 1938.

Miško Kranjec: Kapitanovi. Roman. Slovenska Matica v Ljubljani, 1938.

Lino Legiša: Slovenska poezija od Vodnikovih Pesmi za poskušino do priprav za kranjsko Čbelico. Disertacija. Ljubljana 1938.

Franz Mürcher: Kreuzzug gegen das Christentum, Europa-Verlag, Zürich 1938.

Von Montreux bis Paris. Die Arbeit der Christlichen Gewerkschaftsinternationale 1934—1938. Utrecht 1937.

Joža Lovrenčič: Legenda o Mariji in pastirici Urški. Ljubljana, 1938. Misijonska tiskarna Groblje-Domžale.

Henrik P. Marchant: Überwundene Vorurteile, Verlagsanstalt Benziger, Einsiedeln 1938.

Paul de Chastonay: Die Satzungen des Jesuitenordens, Verlagsanstalt Benziger, Einsiedeln 1938.

Dr. Juraj Ščetinac: Socijalna organizacija fašizma. Zagreb 1935. Samozaložba.

Dr. Juraj Ščetinac: Korporativno uređenje države s obzirom na novi austrijski ustav, Zagreb 1935. Samozaložba.

Dr. Juraj Ščetinac: Nacionalni socijalizam. Idejni osnovi i socijalno-ekonomska izradnja. Zagreb 1937. Samozaložba.

ČLOVEK PROTI SAMEMU SEBI

Že precej časa izrabljajo razumniki življenjski boj s tem, da ga speljujejo na ideje in teorije ter sistem zoperstavljajo sistemu, misleč, da je napredek v miselnem dognanju in prepričevanju. V zadnji dobi se ta teoretičen konflikt začenja hraniti še z vitalnim elanom. Ideologi niso več filozofi, ampak agitatorji. Nastaja ideološka borba, v kateri se ne zoperstavljajo več le različni sistemi in načela, marveč z idejami spretno prebujene vitalne zavesti posameznih ljudi. V sodobni zgodovini človeškega duha je nad vse važno dejstvo, da se idejna borba vedno bolj prenaša v psihologijo, v prostor človekove duševnosti, kjer v imenu idej mobilizira čustveno in strastveno plat človekovega bitja ter jo po zunanjem diktatu usmerja v poljubno stran življenja. Strahotna mistifikacija današnjega časa obstaja torej v dejstvu, da se ljudje razživljajo z zavestjo, ki jim ni somerna, oziroma v dejstvu, da se z velikimi učinki ustvarja lažni videz reda in napredka. V pošastni zmedi najbližje okolice je treba torej ugotoviti prvič preračunano zapuščanje človekovega bistva in drugič preračunano izrabljanje človekove gonske mobilnosti za namene, ki so človekovemu smotru nasprotni. Življenjsko resnico: »Postani to, kar si!«, je zamenjana nova smernica: »Postani to, kar zahteva naša doktrina!«

Kdo se še ne zaveda, da leži eden prvih vzrokov te blazne preocnitve v zgodovinski nemoči človekovega duha? Kdo si še prikriva krivdo, ki so si jo nakopali nosilci duha v pretekli dobi, ko bi lahko odpravili nečloveško organizacijo sveta, pa so zaradi napačnega pojmovanja duha opuščali dejavnost ter se bali življenjske pristnosti? Zdaj se življenje maščuje: če ni mogel človek urediti življenja, pa naj življenje človeka uredi. Če prej ni šlo z individualizacijo človeka, pa naj gre zdaj z nivelizacijo človeških duševnosti. Kakor kazni se javlja človek, ki vidi v osebnem življenju oviro za doseganje enotne in učinkovite akcije. Današnjemu človeku gre predvsem za kvantiteto in učinkovitost

njegovega dela. Prepričan je o škodljivosti osebne zavesti, notranjega življenja, lastnega poslanstva in o koristi skupnega, poslušnega in urejenega dela. Zato skušajo najnovejša politična in družabna gibanja vzbuditi v ljudeh poslanstvo celote, nalogo skupnosti, kar dosegajo na umeten način s skupnostnimi razpoloženji, z vitalnimi ekstazami, s podajanjem preproste in celostne ideologije, z vedno novimi dobrikanji in z nenehno zunanjo zaposlitvijo slehernega človeka. S podobo in zvokom ga odvrčajo od samega sebe, z rafinirano menjavo ga slepijo in držijo v veličastnih merah, da jim pokorno izpolnjuje samohotne načrte. Te metode ustvarjajo v današnjem človeku sicer izredno veliko napetost, kakor v kakih pristnih, odrešenjskih časih, v resnici pa pripravljajo novo, še hujšo katastrofo od dosedanjih, kajti ta napetost je brez vesoljnega in večnega smisla, brez hraniva za krepitev osebne zavesti. Zato današnji poprečni človek ne stopa v zgodovinsko areno kot svobodno oblikovana in polnovredna oseba, ampak kot umetno organiziran in z energijami enostransko napolnjen individuj. Zdaj je človek le še postavka v strateškem načrtu blodnih vizij, sredstvo mesto smotra.

Mišljenje, da je kolektivna zavest pravilna, edina in naravna, je razširjeno v ozračju vsega sveta, ponekod javno uzakonjeno v totalitarnih družbah, po drugod nejasno drhteče v trudnem človekovem razpoloženju. Tu hočejo z gibanji živih ljudi potrditi apriorne teze, tam hočejo iz zgodovinske ugotovitve sezidati večnoveljski sistem. Tako bi radi osebno prebujenje zgodovinske zavesti sredi družabnega nereda preprečili zdaj z zakrivanjem razrednih resničnosti, zdaj z vitalno sugestijo, da najde človek samega sebe le v skupnostni mistiki. Še nikdar niso demagogi tako dosledno izrabljali svojega razmerja do mase, kakor danes, ko se ji v gospodarski zmedi, družabni stiski in duhovni nejasnosti vsiljujejo kot varuhi, voditelji in podeljevalci smisla. S sredstvi sile, zunanjega reda in brezpogojne discipline lajšajo trudnega človeka za občutek nejasnosti in negotovosti ter mu odvzemajo breme samotne odgovornosti. Usodno pa je, da s to razbremenitvijo človek ne polaga v roke voditelja le svojih življenjskih skrbi, ampak tudi svojo osebno nalogo, ki je v bistvu neprenosljiva. V mistiki popolnega zaupanja v voditelje se človek razoseblja in razčlovečuje. Ni mu treba več misliti in občutovati, kakor to dela v samem sebi utemeljeno osebno bitje, dolžan je le še točno in avtomatično odgovarjati na dražljaje. Tak človek je le še producent in konzument, manifestant in vojak.

Tudi slovensko ljudstvo postaja vedno bolj neizrazito in fatalistično, spreminja se v zmoti, v brezoblični masi. Na eni strani ga tlačijo skrbi za kruh in vedno hujše dnevne potrebe, kjer se zviža v žalostnem gonskem životarjenju, sprejemljivo za iracio-

alne mistike. Na drugi strani pa mu politično strankarstvo že od nekdaj pripravlja pot v osebno degeneracijo, ker voditelji svojega vodstva niso izvrševali tako, da bi človeka vzgajali celotno in svobodno, ampak so ga le zunanje pridobivali za pristaša, s čimer so v naprej onemogočali rodovitno razmerje človeka do človeka in človeka do duha. Namesto da bi razumniki klicali k pravi človeški skupnosti, ki temelji na svobodi, in pripravljali s skupnimi močmi tla za osebno življenje poedinca, so se vedno bolj umikali v zgolj ideološke razlike, tam pa, kjer so vendarle stopili na odločujoča življenjska torišča, so se udinjali sili in s tem uvajali konformizem. Tako so pri nas razumniki v preprostem človeku diskreditirali napor po preraščanju samega sebe in po dviganju svoje samonikle človečnosti. Preprostega človeka so stalno puščali v odvisnosti in v pasivnem stanju, v občutku črednosti, ki ga sodobni val fanatizma še okreplja. Servilnost se veže s sovraštvom. Tudi pri nas se stranke že od nekdaj izživljajo tako, da vplivajo izključno le na čustva sovraštva. Svoje delo usmerjajo bolj v rušenje nasprotnikovih postojank kakor v ostvaritev lastne zgradbe. Klerikalnemu Slovincu je bližji anti-komunistični Japonec kakor liberalni Slovenec; temu pa je spet več za mednarodnega dandyja kakor za katoliškega Slovence. Strup nekdanjih sramotnih let se je znova razlil po narodnem telesu. Sovraštvo ljubljanskih ulic ima sumljive zveze s ponočnimi pohodi vaše mladine. Nismo več drugemu odkritje, žalost, ganotje, podpora in opomin. Razmerje do našega bližnjega je avtomatično določeno po njegovi nazorski pripadnosti. Pristaš je avtomatično prijatelj, nasprotnik je avtomatično sovražnik. Človekova vrednost postaja žrtev divjega nasilja: pristaš je kljub morebitni osebni nevrednosti vreden človek, nasprotnika je brez ozira na njegovo osebno veličino treba preganjati in uničiti. Tako ravnanje pelje z železno doslednostjo v popolno razrušitev človeškega reda. Človek ne uničuje le sočloveka, marveč samega sebe, človeka sploh.

STANKO CAJNKAR

IZ KRŠČANSKE FILOLOGIJE

Zdi se, kakor da nastaja nov svet. Bog sam je vrgel žalostne ostanke starega človeštva v retorto svojih preizkušenj in ga drži nad ognjem svoje očiščujoče ljubezni. Staro se začenja topiti, novo pa še ni našlo svoje oblike. Vse vre in išče novih zvez. Tudi besede izgubljajo svoj pomen in se bore za priznanje nove vsebine, ki pa še ni jasna. Vse od zadnjega drobca stvarstva do

pojma Boga samega je v razkroju. Razne blesteče besede postajajo tihe in nerazumljive, druge, nekdanj nezmatne, hočejo priznanja od vseh. Govorimo isti jezik in vendar se ne razumemo. Materija ni več materija, duh ni več duh in beseda o Bogu pomenja nekaj novega.

Tudi v materinskem jeziku naše krščanske duhovne domovine je marsikaj v razkroju. V zmedu časa, v boju za ohranitev starih pravic, grabijo tudi naši ljudje po nekih tujih pojmi. Tako prinašajo zmedo v našo krščansko govorico, ki jo je ustvarila ljubezen Kristusova in zvestoba mučencev dveh tisočletij. To je tem bolj nevarno, ker besede same niso nove. Nova postaja samo vsebina. Beseda je vzeta iz najčistejšega in najboljšega besednjaka krščanske skupnosti, vsebina pa je čudno slabotna in nekrščansko zmaličena. Dva govorita o krščanskem zmago-slavju, pa misli eden na zmago križa, drugi pa na prvenstvo v svetnih zadevah. Dva govorita o ljubezni, pa misli eden dobrohotnost nasproti vsem ljudem, drugi pa priznanost do tistih, ki so iz njegove skupine. V taki zmedu je seveda globoka in živa edinost nemogoča. Ljudje, ki iščejo resnico, ne vedo, kdo pravo krščanstvo predstavlja in komu naj se zaupajo. Saj je navadno tako, da ljudje, ki prodajajo slabo blago, zelo kriče in vse drugo ponižujejo...

Ko pišem te misli, mi je želja po kakem besednem boju povsem tuja. Ne gre mi za debato. Ne mislim na tiste, ki se igrajo s pravovernostjo in iščejo izraze, ki bi jih bilo mogoče napačno razumeti. Predobro vem, da je resnica čudovito polna in globoka. Nikdo je ne more do zadnjih odtenkov izraziti in dojeti razen Boga samega. Tudi Kristus je uporabljal uboge človeške besede, da je vsaj malo izrazil resnico in lepoto božjega neizmernega življenja. — Kdor hoče nabrati mnogo takih besed, ki so drzno povedane in hoté enostransko poudarjene, naj se spravi nad evangelij. Že sama pridiga na gori mu bo zagrenila njegov prazen trud. — Naša krščanska beseda ni nikoli samo zvok, ni zveza samih črk in glasov. Ko govorimo drug z drugim, ne tehtamo samó besed, ampak tudi duha, misel in srcé, če hočete. Tujcu govorimo drugače, manj svobodno in bolj eksegetsko pravilno. Ko smo sami med seboj, hočemo do celotne resnice, ki je pa ni brez celotnega človeka. Ko govorim z bratom, ki pravi, da nosi Kristusa v sebi, ne vohunim in ne pripravljam zasede. Pa tudi sam ne želim, da pride kdo v takem bojevitim razpoloženju na razgovor. V naši krščanski skupnosti je treba nekoliko več zaupanja. Samo neiskrenost, vidna in dokazana neiskrenost druge strani, daje dispenzo od zaupanja. V tem najtežjem in najbolj odgovornosti polnem očitku pa ne smemo biti brez pogumne dobrohotnosti.

Kristjani imamo velike pravice, ker imamo prav takó velike dolžnosti. Ena teh čudovitih pravic (in dolžnosti) je pojasnje-

vanje besed iz naše krščanske materinske govorice. Ne gre za verbalizme, ne gre samó za študij krščanskega in splošno človeškega izrazoslovja vobče. Gre v prvi vrsti za življenje samo. Le življenje more besedo pojasniti. Samo življenje jo more poglobiti, kakor jo tudi samó življenje lahko kompromitira in ubije. Življenje posameznika je včasih samo senca pravega življenja. Znanje, dobrotá, usmiljenje in potrpljenje pa utegnejo sicer tudi enemu samemu življenju dati vrednost in pomembnost. Toda to vrednost izpričuje samo krščanska skupnost pod vodstvom božjega Duha.

Če si kdo jemlje pravico, da sme pojasnjevati besede iz naše krščanske govorice, ima lahko za to več vzrokov. Meni je bila pred očmi samó zavest splošnega krščanskega plemstva otrok božjih in tiha misel, da mogoče vendarle kdo na to pojasnilo čaka.

O edinosti.

Edinost je od Kristusa samega posvečena beseda. Zato se ji tudi njegova Cerkev ni mogla in smela odpovedati. Vsem nam je pri srcu, čeprav vsi vemo, da bo v kraljestvu božjem na zemlji bolj kakor marsikaj drugega samo želja, ki se do konca noče in ne more izpolniti. Vse to je nad vsemi dvomi. Gre za nekaj drugega, bolj vsakdanjega in prav zaradi tega težje določljivega. Klic po krščanski edinosti je v zvezi z zahtevo discipline preglušil mnogo drugih. Čudno je, da sta prav ta dva poziva prinesla mnogo sporov, celo vrsto očitánj in sumničenj. Klic, ki bi naj družil, je postal vse prečesto povod nove needinosti. Zahteva, ki bi naj disciplino utrdila, je naše vrste razbila in razdelila. V vsem tem je prav gotovo nekaj narobe. Ne gre za delitev krivde, ne gre za potrebnost in važnost teh pozivov, v kolikor so bili poslani v svet od predstavnikov cerkvene oblasti. Gre le za ljudi in skupine, ki so ta klic slišali in po svoje razumeli. Gre (menda) le za vsebino te lepe besede, ki je postala bojno orožje ubogih ljudi.

Kaj je krščanska edinost? Na kakšnih temeljih naj bo zgrajena? Kaj naj pomenja in komu je namenjena? Kdo jo ruši in kdo gradi?

Edinost je povezanost, ki naj druží več ljudi v eno samo skupnost. Krščanska edinost mora graditi na enotnosti krščanske resnice, kakor mora splošna človečanska edinost temeljiti na enotnosti splošne resnice. Človeška edinost namreč ni vsota heterogenih mišljenj, hotenj in ravnanj. Edinost duhovno-tvornih bitij je vedno enotnost duhovnih spoznanj in simpatij, čeprav pušča v mejah resnice tudi mnogo svobode individualnim posebnostim in simpatijam. To zadnje je svet svobode, ki je v skupnosti prav tako potreben, kakor je potrebna edinost v bistvenem. (Fanatiki discipline na pravice svobode pozabljajo in prav za-

radi tega tudi edinost rušijo. Človek, ki ste mu vzeli svobodo, je za duhovno edinost mrtev, ker ni več tvoren in osebno zavzet za resnico, kakor jo je sam v iskanju doumel.)

Krščanska edinost raste iz krščanske resnice. Najosnovnejša misel Kristusovega evangelija pa je vera v Boga, ki je Oče vseh ljudi. Cilj odrešenja je zveličanje vseh. Glavno sredstvo pa je poleg milosti božje ljubezen vseh izbranih do vseh ljudi, dobrih in hudobnih, čistih in umazanih, srečnih in nesrečnih. Vse to je krščanska abeceda.

Edinost torej ni samo skupnost nekaterih, recimo izbranih. Edinost čaka na vse. V njej je prostora za vse. Zato je pa treba tudi neskončne ljubezni božjega Sina, ki more imeti srce odprto za vse. Nam kristjanom je po vzgledu Jezusovih rojakov prav ta splošnost ljubezni najtežja preizkušnja. Navadno ta del svojega poslanstva vršimo samó teoretično, v besedi in v opominu, v pridigi in v uradnih izjavah. Kristusu pa je bilo prav ob tej zahtevi vsesplošne ljubezni bridko-resno pri srcu. Sv. Pavel je svojega Učenika prav v tem vprašanju izredno dobro razumel.

Edinost »naših« še ni edinost, ki jo misli Kristus. Edinost »stranke« je mehanična zunanja edinost, ki bolj odbija kakor pa druži. Edinost krščanskih kulturnih delavcev je še vedno mnogo manj kakor edinost otrok božjih. Te okrnjene skupnosti nimajo pravice, da postavljajo sebe za edino vez in za zadnje pribežališče vseh, ki se hočejo rešiti. Velik greh nad edinostjo samo je ozkost mejá, ki so jih ozkosrčni ljudje v svoji slepi vnemi določili in jih hočejo drugim vsiliti. Take tesne meje so znamenje veleizdaje v kraljestvu božjem. Edinost skupnosti je postala edinost skupine.

Edinost ozkosrčno omejene skupine je lahka stvar. To je delo otrok, ki so druge zapodili, da bi se lahko sami nemoteno igrali. Kristus pa ne ukazuje otročarij. Delo v njegovem kraljestvu zahteva vedno nekaj heroizma in vsaj malo potrpljenja za ljudmi, ki drugače mislijo. Edinost skupine je navadno samó enotnost za boj proti drugim, ki so iz istega duhovnega doma. Ne govorite nam o bojih Cerkve s herezijami. Ne glede na to, da so bile te dobe vse zagledane v resnico in zmoto, dočim je naša mnogo bolj usmerjena v dobro in zlo, priznavamo, da je v vseh teh velikih bojih šlo res za velike reči. Danes je drugače. Nauk nam je vsem skupen. Gre le za praktično izvedbo Kristusovega naročila, gre za resnico in skladnost življenja z naukom, gre za metodo uspešnega dela in za odkritost v priznavanju napak, ki so se utegnile dogoditi. V vsem tem je očitek nepravovernosti smešna zmota ali zlobna neiskrenost, ki se skriva za hrbet avtoritete, da izvrši delo osebne maščevalnosti.

Proti temu pojmovanju je samo eno sredstvo: globlje spoznanje, čistejše razumevanje, večja življenjska resničnost. Ljudje vidijo, da si nekdo lasti monopol na ime pravega

kristjana. Vidijo, da vzrok za monopolizacijo ni v velikih resnicah in zahtevah krščanstva. Zato se v njih začne rušiti zupanje v resničnost vsega verovanja. To je mogoče prav tako nelogično, kakor je bila nelogična utesnitev krščanstva od strani čuvarjev »pravovernosti«, a proti dejstvu ni dokazov. Dejstva so vedno veljavne priče psiholoških zablod vseh vrst. Krščanske edinosti brez spoštovanja globoke psihologije ne bomo nikoli dosegli. Človek naših dni je čudovito občutljiv. Njegove zahteve se ne ustavljajo ob mejah navadne vsakdanjosti. Ko gre za apostolat evangelija, se ta občutljivost še stopnjuje. Ljudje nekam instinktivno vedo, da je nauk o ljubezni in usmiljenju na življenje in smrt povezan s pravo psihologijo. Končno od prave ljubezni do globoke psihologije pot res ni posebno dolga. Kristjani bi morali biti ob teh velikih zahtevah, ki so nam namenjene, resnično veseli in ponosni. Saj so dokaz za vrednost našega naziranja in resničnost njegove vsebine.

Pa tudi v okrilju krščanske skupnosti same, v medsebojnem odnosu posameznikov in skupin v istem občestvu bi morali spoštovati psihološke zakone. V zahtevi edinosti še prav posebno. Ljudje, ki imajo sveto spoštovanje pred resnico in svobodo, navadno niso najplitvejši. Prava svobodoljubnost je često dokaz zelo globokega notranjega življenja in nemajhne moralne vrednosti. Krščanstvo ima prav od takih ljudi mnogo duhovnih koristi. Sedaj se pa dogaja, da neki abecedarji, ki vedo o življenju prav tako malo kakor o krščanstvu samem, pišejo zakone zrelim ljudem, ki svojega krščanstva ne črpajo samo iz nekakšnih bojevitih brošur in duhovno revnih časopisov. Edinost prav gotovo ni v tem, da se bodo sedaj vse skupine strnile okrog teh majhnih ljudi, da bodo mirno zavrgle vsa svoja spoznanja in ugotovitve; da se bodo odpovedale revijam, knjigam in časopisom, ki so jih urejevale in z ljubeznijo pisale. Te besede nočejo biti žalitev. So le protest in poziv k drugačnim metodam. Veseli smo poguma mladih ljudi, priznavamo njihovo voljo in navdušenje, odklanjamo pa kričavost in smešno psihologijo.

O disciplini.

Disciplina je urejenost. Pokorščina je samo drobec discipline. Kjer je pokorščina izraz prepričanja, kjer je uboganje izraz vesti in rezultat močnih vrednot človekove osebnosti, tam se disciplina ustvarja brez ukazovanja. Beseda pokorščina spremeni svoj primitiven pomen. Disciplina ni slepo podrejanje razuma in volje. Je le zavesna pot k cilju, ki je vsem pri srečju.

Vprašanje discipline je v bistvu rešeno v poglavju o edinosti. Disciplina ni neka povsem samostojna vrednota, kakor tudi edinost ne. Osnovnejše vrednote so: ljubezen, resnica, vera, upanje, modrost, pravičnost, srčnost, zmernost in še mnogo drugega.

Disciplina je neka rezultanta življenjskih sil, ki so neposrednejše. Res je, da utegne postati dolžnost discipline prav nujna, kronološko celo najnujnejša. Toda vse to samo »per accidens«. Tako postane lačnemu najnujnejša vrednota kruh, bolnemu zdravilo, brezposelnemu delo itd. Toda zaradi tega ne sme nastati zmeda v hierarhiji vrednot.

Klic po disciplini ni samo poziv k mehaničnemu zbiranju sil, ni samo zapoved uvrstitve in podrejenosti. Vse to ima svoj pomen, a prvo ni in ne more biti. Disciplini so postavljene meje, ki so tako svete, da jih nikdo ne sme prestopiti. Te meje so: resnica, ljubezen, usmiljenje, svoboda in vest. To zadnje je v nekem oziru najmočnejši mejnik. Tudi svoboda ima kot mejnik discipline važno vlogo. Svoboda je kakor oddih, ki je vojaku po prestanem trudu bolj potreben kakor orožje. Svoboda je kakor pesem, ki jo poje vojska, ko gre zmagi naproti. Brez nje je tudi Kristusova armada samo molčeča skupnost neveselih hlapcev.

O udarnosti.

Te besede nimam rad. Ne vem, odkod so jo prinesli. Ni mi znano, kaj bi naj pomenila. Preveč spominja na rokoborbe in boks. Preveč je izraz neke miselnosti, ki bi pri nas še za gosta ne smela biti. Pač pa poznam Kristusovo izjavo, da »je prinesel meč«. Ne mir ampak meč (Mt 10, 34—35). Vem tudi, da je isti Gospod blagroval miroljubne. Njegova zapoved je zapoved ljubezni in odpuščenja. Zato tudi »meč« ni bojevitost in menda tudi udarnost ne. Kristusov nauk prinaša meč, prinaša kri in smrt, pa drugače kakor mislijo bojeviti. Evangelij prinaša meč, kri in smrt tistim, ki ga oznanjajo in ne tistim, ki ga ne sprejemajo. Kristusova blagovest je prinesla kri in smrt Gospodu samemu. Samo to je smisel besede o meču in nič drugega. Nikjer ni niti sledu kake druge misli in kake drugačne, bojevitejšje zapovedi. Naša udarnost je v tem, da nas s Kristusom vred bijejo v obraz, da nas z njim vred razpenjajo na križ ljubezni in odpuščanja in da nam zaganjajo sulice v srce. Iz krvavečega srca pa prihaja rešitev preganjavcem samim. Govorjenje o boju in zmagi, o premagancih in ujetnikih je v krščanskem jeziku zelo težko. Iz te čudovite mešanice božjega in človeškega nastane najrajši duhovna hrana za gladiatorje. Kristjanom je ob taki hrani slabo. Preveč je bilo v njej človeško trdega in zastrupljenega.

Udarnost bi naj bila menda najkrajša pot do zmagoslavja. Pa je tudi z zmagoslavjem križ. Bog ve, kakšne zmage in kakšna zmagoslavja ima božja Previdnost vpisana v knjigi bodoče svetovne zgodovine. Dosedanje izkušnje govore o tem, da je bila Cerkev najbolj živa takrat, ko je največ trpela. Ali mislite, da je to res samo slučaj? Ali ni verjetnejše, da se nam v vsem tem odkriva izredno važen duhovni zakon kraljestva božjega na

svetu? Saj bi bilo nesmiselno, ako bi tako trpljenjsko dobo preizkušnje kar hoteli izzvati in v okrepitev krščanske skupnosti kar kmalu poklicati. Tako trpljenje kličejo v goste samo heroji in še ti samo zase. Trpljenje pride vedno prezgodaj in je vedno čudovito grenko. Nekaj drugega pa je, ako za prihod takega očiščujočega trpljenja vemo, ali ga vsaj od daleč slutimo. Naše pričakovanje zmagoslavja se ne sme tej injekciji grenke napovedi izogniti. Ne smemo pričakovati nečesa, za kar ni podlage v naši človeški moči, in česar tudi iz božjega zagotovila ne moremo z verjetnostjo izvajati. Res je, da globlji misleci od vsepovsod vsaj tako oddaleč in na tihem pričakujejo rešitev sveta od krščanstva, čeprav sami mogoče niti niso prepričani kristjani. Vsaj nejasno slutijo, da se bo podoba novega sveta izoblikovala iz duhovne sile krščanstva in mogoče še iz zunanjega napora socialnih prizadevanj. Prav gotovo pa ne verujejo v skorajšnjo zmago sodobnih krščanskih prizadevanj, ki bi mogla brez žrtv in strašnega trpljenja s cenenimi sredstvi svet prenoviti. Povsod je pred tem dejanjem še velikanski x, za katerega bo treba iskati rešitve najbrž v bližini Golgote. Ta tuja slutnja je lahko krščanskemu srcu vsaj opomin. Mogoče pa je mnogo več.

SEVERIN ŠALI

TRI PESMI

1.

Prišle so sence iz noči,
obrazе skrivajo v dlani,
med njimi več skrivnosti ni.

Prečuden soj je za goro;
tje duše svojo pot gredo,
zvonovi jim pojo v slovo.

Zdaj pada luč zvezdâ z neba,
po nas otožno trepeta,
nekdo o koncu šepeta.

Pogreznjeni v tolmun sveta,
preslišali smo klic Boga,
ne vemo več kje smo doma.

Prešli smo neki tuji prag.
Krvav je svet. Težak korak
tja v zadnjo žalost, zadnji mrak.

2.

Lepo je tu med drobnimi stvarmi.
Večerne sence so po njih razsute.
Budilka čas drobi na ure in minute,
dan sklonjen v noč umira in drhti.

Na okna črta se odsev nebes.
Toplo sva si zagledala v oči.
Zdaj ena misel v dvoje src živi
in vsa je spremenjena strast teles.

Nagibava se ko v samoti cvet,
želeča si zorečega odmora.
Stojiva izven časa in prostora
naslonjena na neki drugi svet.

3.

Ti si struna iz godala
večnosti, a jaz sem lok.
Sva iskala, sva spoznala
zvok, ki veže dvoje rok.

Jaz sem kakor tek potoka:
prek skalovja se kotali.
Ti si ko nasmeh otroka:
v moji vodi se zrcali.

Jaz sem ko drevo v samoti:
križajo pod njim se meje.
Ti si ko nasmeh otroka:
skrivaš se med moje veje.

Jaz sem ko galeb nad morjem,
krila so se mi razpela.
Ti si zvezda nad obzorjem,
vabi tvoja luč me bela.

V meni je brnenje mesta,
v tebi polja valovanje.
Misel nate vedno zvesta
se povrača v moje sanje.

Dnevi so tako temotni,
slaba sta mi luč in vera.
Človek majhen sem, popotni,
ti me spremljaj do večera.

VRNITEV IZ PRETEKLOSTI

(Odlomek)

Že pred letom se je bil Tine izselil iz večje hiše v južnem delu mesta in vtisi in znanja, ki jih je tam dobil, so bili zanj v vsem novost. Pozneje, ko se mu je Marja nepričakovano približala, je sicer spoznal, da je bilo v resnici mnogo več skritega za njimi, kakor je bil mogel videti sam. V prvih dneh njegove prave prostosti, po osmih letih življenja v nekem srednješolskem zavodu, pa mu je vse, kar je spoznal, pomenilo približevanje k tistemu delu življenja, ki ga še ni poznal. Poleg Marje, ki je bila edina hči gospoda Galeta, lastnika hiše in trgovca, je spoznal še pet, šest mladih ljudi, ki jih je imela ona za svojo družbo.

Njen oče, ki mu ga je pozneje razkrila v čudni luči, je že precej časa moral pustiti ob stran svoja prekupčevanja, prodaje in nakupe, svoj les in vse drugo. Razjedala ga je želodčna bolezen. Vsi tista družina je bila zbirka ljudi, o katerih je bilo težko vedeti, kakšne posebnosti nosi vsak v sebi. Vsi pa so imeli isto, kot vrojeno lastnost, da jim je bilo povsod prva stvar to, kar je imelo veljavo, da so bili spretni in pripravi, kadar se je dalo kaj pridobiti, in v tem jim je bila Marja čisto podobna. Nad njimi je bilo dosti zakritega, za vzvišeno nedostopnostjo se je skrivalo marsikaj. Zdaj, ko je stari gospod počasi umiral, je bilo sicer še dosti na kupu, toda počasi so se stvari pričele spreminjati in med tem, ko so samevala lesna skladišča na neki postaji v bližini Ljubljane, so tudi nevidni odnosi pričeli kazati svoje neznano lice.

Tinetu se je Marja zdela kakor izrezana iz iste snovi kot vsi njeni. Čutil je odpor celo do njene vnanjosti, odbijala so ga celo njena po sili suha lica in njeno vedno tako pametno govorjenje. Ona sama mu ni pomenila nič, toda jezilo ga je, da je tudi pozneje, ko je bil že odšel iz tiste hiše, moral tako pogosto čutiti, kako so bile z njo prebite ure sama praznота, kako ni bilo v njih nič veselja in vedrosti, pa tudi, da je bil pred njo z vsem svojim zavračanjem tako brez moči.

Bila mu je ženska brez svetlobe, brez vsega tistega, kar je bilo njemu toliko vredno. Toda krog mladih ljudi ga je še vedno držal v njeni bližini. Pozneje pa se mu je sama približala in se mu razodela in jeznega, strastnega odpora do krivic, ki jih je morala prenašati. In spomnil se je njenih tako pogosto objokanih oči. Že ves čas, odkar se je zavedala, sta se oče in mati mučila. Dolžil jo je, da ga je izdala na najgrši način, dokazoval ji je neka razkritja, na podlagi katerih je naučil svoje otroke in vso družino zavedati se, da jim Marja ni sestra in da ne spada v njegovo hišo. Toda mati je z neznanimi sredstvi dosegla, da

jo je vseeno imela pri sebi, nikoli se ni hotela vdati v priznanje. Na zunaj pa je bilo vse skrito, zaradi hiše, zaradi ugleda itd. Mati se je borila zanjo in uspela je res toliko, da ji je oče izročil manjše posestvo na deželi, ki mu je padlo v roke pri nekem kmetu, ki se je poskušal v lesni trgovini. Gospod Gale ga je pustil še živeti v kupljeni hiši, »ker je hodil poklekat predenj«.

Toda zdaj je bila hiša in nekaj zemlje Marjina. In prepričana o svojem peklu, ki se ga mora rešiti in o nemožnosti življenja v očetovi hiši, kjer jo izrivajo vsi in kjer nima nobene pravice, je sklenila brez obzira rešiti se z denarjem, ki bi ga dobila s prodajo tiste zemlje in hiše. Pri tem sklepu je bila prav podobna svojemu neresničnemu očetu, polna čuta, kaj je »edino pametno« in modro. Bila je polna sebičnih računov, in obenem ujeta v črno mrežo, kakor da so jo prepredli zli pajki, ki rastejo in se množijo v temačnih kotih časa.

Sklenila je prodati tisto zemljo, ki se jo je držalo z vsemi močmi še vedno pet ljudi, čeprav že davno ni bila več njihova, — in nihče bi je ne prepričal tudi o drugi strani njene odločitve. — Tine je večkrat videl smešnega možička, ki je hodil trkat na gospodova vrata in prosjačit za usmiljenje. »Ni jih doma...?« Nikoli ga ni bilo doma. Njegove ugovore, ki naj bi jo zadeli, pa je jemala kot nezrelost ali kot žalitev. Ravnala je po nekem nagonu svojega sveta in videla samo možnost sebične rešitve.

Kakor mu je bila v resnici daleč, je bilo vse to vendar važno zanj. Duh, ki se je gibala v njem, njeni ljudje, celo tista prostorna hiša je bila zanj napolnjena z mrazom, tam se je zbiral mrak čudne vrste, in tam mu je legla neka žalostna megla pred oči, tam je bil skoraj obupal nad kakšno močjo v sebi. Spočetka je bil skušal prodreti v vse to tako, kot človek skuša odpreti s konico lupino oreha, toda ko ga prekolje, se vsuje iz njega le prah in črvojedina. In pogosto je zaslišal v sebi skrit očitek, da je bil pri vsem udeležen z neko odgovornostjo in neko dolžnostjo, ker mu je povedala vse. Pred seboj se je opravičeval s tem, da je bil premlad in preveč neizkušen.

Po tisti noči, ko mu je bila povedala vse, jo je gledal le še kot človeka, ki si sam še bolj vozla zanke, iz katerih naj bi se rešil. Kaj je pomagalo, da je bilo njemu vse jasno, ko pa ona tega ni videla. Verjela je v svojo pravico in bila obenem brezčutna, kot so ljudje vedno, kadar ravnajo iz sebičnosti, jeze in strahu brez vseh ozirov. Zagledala se je v nepremagljive nujnosti, v moči, ki jo silijo v tako smer, in ki so neka usoda. Ni bila le sama kriva, njena zgodba je bila cela vrsta vzrokov, bila je sokriva greha, ki je v času. On pa si je mislil, da bi moral vsak rešiti vsaj tisti del, ki pripada njemu samemu. In seveda — mislil je neumno, ona pa je mislila »pametno«, toda ni mislila »prav«. »Čim manj gledaš okoli... tem prej si pri svojem...«

Nič mu ni pomenila, toda vendar je ni mogel pustiti iz misli. Sprožila je vrsto vprašanj in počasi so se poosebila vanjo. Če bi ne bil tak neizkušenec, tak nepomembnež, bi morda le mogel kaj odločiti. Videl jo je vsak dan, toda ko ji je poskušal izvijati odgovore, je slišal vselej eno in isto: »Le to mi še ostane, vse drugo je bolje pustiti.« Ali ni morda le čutila nagonskega strahu pred jasno podobo svoje odločitve in tiste resnice, ki ni zadevala samo nje? V samem sebi je trdil, da bi morala biti drugačna z zadnjo kapljo krvi, če bi hotela ravnati drugače.

Nekega dne ji je padlo v glavo, da jih je spet vse povabila k sebi. Hotela je na vsak način in ni odnehala. Trdila je, da je vse kakor v grobu in jih prosila vsaj za pol ure, vsaj za nekaj minut. Dečki niso vedeli, kaj nosi pod znano površino. Poznali so jo kot dekle, ki ima svoje napake, ki zna stresati svojo jezo in ki je večno nezadovoljna, živi pa kakor ji nanese. Če bi jih vprašal, kaj jih končno veže z njo, bi tega menda nihče ne znal povedati. Morda zunanost meščanke, ki spada v dobro podprto hišo, morda to, da so jo pogosto srečavali ob različnih prilikah?

Stali so na ulici in v vročem soncu ji je bilo lice čisto brezkrvno, roke v golih zapestjih so se zdele preveč bele, ko je prijemala za robove temne bluže. Bili so skupaj, zagoreli in brezskrbni, vsak je prišel od svoje strani, s hribov, z morja, in vsak je imel kaj novega, da so govorili o vsem in o ničemer. Oblak ji je rekel: »Sonca bi ti bilo treba, bleda si.« Bil je izmed vseh najprijaznejši z njo. Potegnila je s prsti preko obeh trepalnic in nato preko svetlih las. Bila je nekam majhna med njimi, kakor uvela v tem soncu in njen sveži parfum je prihajal kot dišava od rože, ki ima samo še pol cveta. Tine jo je gledal, ko ni bila obrnjena k njemu. Toliko je nosila v sebi, toliko je bilo v njej skritega, in vse je bilo kot zgoščen mrak, ki se ne more razkadi. Prej jo je preziral, ker si je rekel, da so njene misli, njena sklicevanja na razumnost in njeno življenje le prikrivan egoizem, opravičevanje njenih življenjskih razmer. Zdaj pa jo je le še presojal, odkar mu je odprla pogled vse delj kot v sebe samo. Nobene svetlobe ni bilo v njej, manjkalo ji je nečesa živega, diha, ki bi vel iz njene mladosti.

Tisto popoldne pa se je menda hotela razživeti. Napadi, ki jih je imel zadnje čase tako pogosto stari gospod, so zaprli vrata njegove hiše vsem tem mladim ljudem, ki jim ni bilo do tega, da bi hodili dražit starca, ki je počasi umiral. Zdaj pa so se ji vseeno vdali, počasi so šli po ulici in pripovedovali »zadnje novosti«. »Srečal sem človeka,« je razlagal na ves glas naravoslovec, »ki je bil pravi žužek po pameti in po vedenju. Grem po grapi, tisoč pet sto metrov, prav blizu koč. On pa strmi na nekem previsu, sedi mirno in gloje slamico. Hodim dolgo, vse popoldne, in se pozno vrnem, on pa še vedno strmi. In tako

vsak dan. Podrezal sem ga in ga spraševal, in ob tisti priliki mi je izjavil, da je zanj življenje bilke ideal popolnega življenja. Ideal mu je bilo čepeti na skali. In pleša se mu je slovesno bleščala.« — »Zakaj se ti zdi to neumno?« je vprašala Marja. »Seveda, ti, ki se večno smeješ...« Ali mu je zavidala njegov smeh in njegovo veselost, ali ji je bila preveč vsiljiva, čeprav si je zaželela družbe? Še nikoli mu ni bil vsak tren njenih trepalnic tako razviden, vsak gib tako razumljiv.

»Bleda si,« ji je ponovno zatrjeval Oblak, ko so bili že pred hišo. Obrnila je obraz stran, odprla vrata in šla pred njimi. Prej so pogosto sedeli v tisti znani sobi, polni črne hrastovine, ki so jo svetlo modre stene delale vso resno in kjer je sijal le zlati rob pod stropom. Prišli so nekoliko obzirneje, brez vsake prešernosti, saj je za enimi izmed vrati ležal človek in čakal smrti. Kakor vedno je tudi tedaj prišla v sobo Marjina mati, ki je rada kaj spregovorila z njimi in ki jih je rada videla z Marjo. »Otroci,« je šepetala, kot je imela navado, »samo ne smejte se na glas, bilo bi vse narobe...« Bila je razumna, še ohranjena ženska, njene okretne besede so izdajale dosti izkušenj.

Marja se je preoblekla in sedla med nje. V tej hiši, od koder je morala oditi in kjer je bila Pepelka brez pravic, je bilo to, kar je storila, le eden izmed zadnjih načinov kljubovalnosti. Sedela je v naslanjaču, na videz mirna in oblastna, srednji del nog ji je molel v sončno liso na podu. In ko si je Tine rekel, da jo vidi vso, se mu je spet pojavilo vprašanje, zakaj se ukvarja toliko z ljudmi, ki mu ne pomenijo nič, ki so samo teža za njegove misli. »Lepo, vam rečem, nebeško,« je pravil Oblak. »Dva dni sonca, tretji dan megla.« Bila je na vrsti zadnja pot, ki jo je napravil sam. Marja se je zagledala v strop in rekla: »Vsak ve to, a kaj imaš od tega, da greš viset nad prepad, to mi razloži.« Skozi odprto okno je bilo videti, kako se trese mlada breza na vrtu v lahnem vetru in kako je nebesna globina v okenski odprtini skoraj temna. Zastori so bili dvignjeni.

»O, mnogo sreče je v tem,« je odgovoril mirno, brez namena, da bi prepričeval, kakor da mu je dovolj, če on ve zanjo. Zlata črta pod stropom se je bleščala na dveh stenah, bila je kakor na steno zapisano pravilo te hiše, ta svetla barva, ki pomeni moč, imetje in veljavo.

»Vidiš, tam, v tisti steni sem se prvič ujel na vrvi. Nihal sem ob steni kot svince na vrvi, toda nič lepšega, vam rečem, kakor rešiti se, biti močnejši od sil, ki ti stoje nasproti.« Njegov glas je polnil sobo, bil je nekaj mladega, nepreračunanega, novega.

Marja se je zagledala vanj. »Toda neumnost je nositi kožo naprodaj in jo hkrati reševati, kajti mogoče je, da si za tisto veselje, ki je vmes, oguljufan za vedno.

»Da, res je, nekaj je vmes in tisto je težko razložiti.« Gledal je za svojim dimom in zarjaveli obraz mu je še bolj zasijal.

V njem je bila počivajoča in pripravljena sila, ki je čakala, da prične nove vzpone. Tine si je rekel, da je to človek, ki bi jo mogel zadržati s svojim vplivom, ki bi ga morda morala poslušati. Ali ne bi poskušal vsega, da jo pripelje po zaviti poti in ji reši kožo, da jo reši tiranije, ki je nad njo in ki njene vzroke na drugi strani priznava sama za nujne. Toda ali pa bi začutil, kako je ona z vsako svojo mislijo na zgrešeni poti, ali bi uvidel to?

Njegove besede so postale manj razločne, toda bolj zrele in govorjene z večjo gotovostjo. »Napor ima poseben smisel, plačilo se zdi spočetka majhno, toda njegov vpliv je trajen, a treba je dolgo časa, da nekaj zori in se naposled rodi v človeku. To je tako, kakor s tistim kitajskim slikarjem, ki mu je rekel cesar: »Nariši mi morskega raka!« Slikar pa: »Dvajset let mi je treba.« In dvajset let je bil na cesarjevi skrbi. Med tem časom se je sprehajal po obrežju, gledal je, premišljal, strmел. Po tem času pa mu je rekel cesar: »Kaj je s tvojo sliko?« Slikar je zahteval zvitek in čopiče. Dali so mu jih in v eni sami čudoviti potezi se je zgodilo. To je sicer nekaj drugega, pa vendar si je vse podobno.«

Preveč je bil resen, da bi mogli to v takem razgovoru prenesti, in pričeli so z drugimi stvarmi. V tej sobi, ki je bila s svojo togo urejenostjo tako mrtva, je bil on nekaj nenavadnega in potrebnega vsakemu izmed njih. Medtem je pritekla v sobo Leni, Marjina nečakinja. Bila je ljubezniv otrok in imeli so jo navado siliti, da je z malimi rokami poskušala okorne pesmi na klavirju. Potem so ji navadno ploskali, ona pa se je morala priklanjati. »Zaigraj,« se je spozabil nekdo. Prestrašeno jih je pogledala, saj vendar ne sme igrati, stari gospod bi bil ves iz sebe. Ni mogla verjeti, da to res hočejo.

»Zaigraj,« je poudarila Marja ukazujoče. Tine je videl od strani njen ostri izraz. Otrok je ubogal. Nekaj časa so tako sedeli in se niso naveličali, potem pa so se odprla vrata in med njimi je stala stara, nema postava. Okorna melodija se je pretrgala in deklica je obstala od strahu. Ko so se vrata nato zaprla, so vsi obmolknili od čudnega občutka. Kmalu nato pa je ženski glas zaklical v sobo: »Padel je in nič se ne gane!« Nikogar drugega ni bilo doma. Marja je morala po zdravnika. In še isti večer je srečala Tineta in mu rekla: »Misliš, da sem šla res k zdravniku? Nisem šla.« Pogledal ji je v temne oči in se je prestrašil.

Kmalu potem je začutil nepremagljivo željo, iti spet enkrat domov. Odločil se je bil hitro, ko se je zbudil sredi noči, gnalo ga je odtod. Zaklenil je sobo in se odpeljal. Vožnja proti domači strani mu je bila vedno nekaj lepega, in ko je sedel zdaj sam v kupeju, je lovil z očmi vse, ravan, hiše v globelih, nato pa

gorato in gozdnato pokrajino, ki se je mešala vanjo kraška kamenitost. Spet je čutil v sebi po dolgem času pričakovanje, prav tako, kot ga je imel še otrok pred čem novim. Peljal se je proti obsijanem dnevom, polnim preprostosti, proti uram sproščene svojevoljnosti, proti tihoti samotnih poti in proti bližini tisočih drobnih stvari, ki jih ni mogel pozabiti. Človeku se navežejo njegova nagnjenja na neki kos zemlje, in zdi se mu, da jih zanj ni nikjer drugod. S slednjim udarcem pod kolesi je bil bliže svojemu miru, in ob tej misli se je nasmehnil. Ostalo bo za njim vsaj za nekaj časa, čemur se je tako zelo želel umakniti. Vse tu okoli je bilo že čisto domače, ti gozdovi, pomešani s kamenitimi griči, hribi, ki se vlečejo ves čas strmo na zapadni strani in temniijo v svojih smrekah in hojah, gole kope z nizko travo in kraškimi globelmi. Še malo in spet bo lahko legel v travo pod hrasti, čutil tišino okoli sebe, in če se mu bo ljubilo, bo poslušal en sam glas v vejah ali pa tisoč v dolinicah in pobočjih.

Kar je bil doživel, je bilo preprosto srečanje z vsakdanjostjo, z vozlom, ki ga zategujejo ljudje in čas, z značilnostmi, ki so jih polni ti dnevi. In celo za to je bil premalo pripravljen. Vse motnjave in vsi pregibi njegove zavesti so v njem začeli prekrivati prejšnje oblike. Prizadelo ga je in vznemirilo, ker je slišal v sebi glas, ki mu je očital, in glas dolžnosti. Poskušal je dobiti iz doživetij in iz drobnih dogodkov jasen nauk, toda še vedno je bilo okoli njega polno megle, ki je krila na svojem dnu stare močvare.

Pozno popoldne je zavil sam po izvoženi cesti, ki jo je bil prehodil že tolikokrat, skoraj dve uri je hodil, mimo nizkih hiš po vaseh, mimo grebenov ob meji, ki jih skoraj slednjo noč kje prekoračijo tihotapci, vselej za ceno svoje kože, mimo skladišč lesa in mimo redkih na novo zraslih hiš, ki je poznal njihove lastnike s srečnimi in vplivnimi rokami. Umikal se je za kratek čas v ta svet, toda tu je prav tako kot drugje poganjal isti čas iz istih korenin svoje sadove.

Doma pa se je hotel vdati spet tihemu, staremu življenju. Treba je bilo celih ur, da je pregledal vse znane stvari, svoj dragi svet, ki se ga je bil navadil gledati s takim zavzetjem. Povrnil se je bil k vsemu drobnemu in skritemu, po gozdovih, za mejami, med vrbami ob razjedenem bregu potoka, hotel je biti stari človek v dolgih urah hoje, ali pa je ležal z očmi med bilkami, da je ena sama izmed njih rezala ves svet na dvoje in da se je vse, kar je mogel videti, kazalo v eni sami rosni kaplji. Toda med vse to se je mešal nek čisto nov občutek. Ali je zanašal svoja mladostna razočaranja v ta tihi svet, ali ni mogel biti kot prej preprosto zadovoljen s tem, kar se mu je nudilo. Včasih se je trudil samo do razlage, poslej pa se je trudil zagledati v daljavi nove stvari.

»Ti si poln umišljenosti, toda z njimi si ne pomagaš nikamor,« mu je rekla Marja nekoč. Dvomil je, ali morda to le ni resnica. Kljub vsemu pa je bil v še vročih zorečih dnevih nekam zadovoljen, zdelo se mu je zelo prav, da je pobegnil in se skril tu. Včasih si je trdil: »Človek si mora vendar znati vzeti, saj je najlepše živeti v veseli zadovoljnosti z malim.« Videl je, kako se barva gozd zjutraj, kako opoldne in zvečer, kako se pase divjačina na skritih jasad in kaj vse živi med travami, ki so zrasle že drugič. Ustavil se je ob prekinjenem brenčanju čmrla, ki je preletaval po že razcevem resju prav tako, kot če si slišal v grmenju podirati se oblake. Vendar je čutil, da je v tem zdaj mnogo več zavesine volje in razuma, prej pa je bilo vse tako nehote. In prav zato mu je postalo žal zamujenega poletja, ko je kje ždel in so ptiči peli prav nad njim, ko je ležal kje ob vodi in videl prav v dno svetlikajočo se ribo, kačjega pastirja, kamen, ki se je svetil. Izogibal se je ljudi, kajti njihovi obrazi so bili živi vprašaji. Ko je nekoč srečal slepega Žana, ki ga je vrgla in oslepila mina v nekem ameriškem rudniku, ko je tipal s palico po stezi nad vasjo, je hotel iti tiho mimo njega. On pa ga je le zaslišal in obrnil proti njemu svoja črna očala. To je bil človek, ki mu ni bilo nikoli dovolj vprašanj, premišljujoč slepec, ki ga dvajset let slepote ni moglo streti.

»Kdo gre?« je vprašal, črni očali so se zableščali v soncu.

»Jaz, jaz«, je rekel tiho in že po glasu ga je spoznal. »O, pridi kaj sedet.« To je rekel, kadar je hotel dobiti koga, da bi mu kaj pravil, da bi vlekel iz njega z vprašanjem brez konca in kraja, kar ve in kar ne ve. Otroci so mu brali knjige vsevprek.

»Kako je kaj z vami, vedno ste tu zunaj, ne?« Po vsem obrazu je imel v koži modre pike, ostanke drobcev, ki so se mu pri eksploziji zarili v obraz. »Kako je? ... Čudno je, čudno ... povsod menda kar po vsem svetu.«

Mu je to res govoril slepec v tistem oddaljenem kraju, ki se je zdel tako poln miru. V svetu ... Ali je še vedel za svet ta zapuščeni slepec, ali je še hotel vedeti zanj, on, ki je bilo edino njegovo opravilo boriti se z neprestano temo. Njegove slepe oči ga niso ovirale, da ne bi videl zgrešenega sveta? Tinetu se je zdelo, da tudi tu, v tem miru vidi prav tako in še več ko on sam.

V sivkasto zelenih borovcih nad potjo so kričali neki ptiči. Obrnil se je in rekel večše: »Kragulja vidijo, le poglej.« Res, nad gozdičem je krožil mirno in ni trenil z razpetimi perutmi. »No, vidiš, meni nič ne uide.«

Ta njegov oslepeli obraz, ki trpi zaradi slepote že dolga leta, ves brazgotinast, toda ki brez oči vseeno čuti neko lepo resničnost, pa se je ne more veseliti in se je le malo še spominja, se mu je zazdel podoba celega sveta. Ko je še otrok sedel včasih kje z njim, je videl, kako je snel očala in pokazale so se bledordeče votline, ki jih je nastavil soncu. Zdaj je vedel, da te votline

v nečem niso bile nič manj slepe od oči tistih, ki so videli. Tiho je šel za njim. Ni bila še prava jesen, toda gobe so že rinile skozi zemljo med bukvami in v mahovih, vonji ciklam so se širili na prisojnih mestih, in drobni jagodasti plodovi po grmovju so že rdeli. Tine si je želel, da bi mogel biti z vsem tem spet tak brezskrbnež, kot je bil. Toda lagal si je, če je mislil, da ne išče v vsakem obrazu teh ljudi, ki se tu potijo in trpijo, skrito, neizgovorjeno misel. Če se je primerjal z njimi, je bil tak kot brezpomembna rastlina v plotu, kot drobno živo bitje, ki leti na komaj vidnih perutih neslišno in brez smisla v sončni dan, pa ne ve smeri. Malo je še postal in kaj rekel, potem pa se je zgubil sam naprej.

Tako so tekli dnevi. Pozne avgustove sobote popoldne pa ga je pritekel klicat nek otrok. Nekdo je v gostilni spraševal po njem. Malokdaj ga je kak človek poiskal tu in ni si mislil, kdo bi mogel biti. V zadnji gostilni, ki je bila v vasi, pa je stala med vrati Marja. Bilo je skoraj dva meseca potem, ko jo je zadnjič videl. Na prvi pogled je opazil njen brezskrbni obraz in podala mu je roko s smehom, polnim dobrotne preprostosti. Nihče ju ni videl. »Ne bodi hud,« se je opravičevala. »Morala sem se malo raztresti, bil je že zadnji čas. Saj ti ni neljubo, kaj?«

»Ne, ne,« je rekel, toda to je bila hinavščina, laž in vljudnost iz obzira. V licih je imela zdravo barvo, vsa se je popravila in spremenila v tem času.

»Kar pobegnil si, in takrat je bilo vse tako čudno.« Vsi govorijo o tem čudnem, ... čudni časi, ... čudne navade... čudna pravica... čudni ljudje...« O tem govori prav tako zapuščeni slepec in to dekle, toda vsak si pri tem misli svoje.

Zmignil je z rameni. Ona je povescila obrvi in nagnila glavo, da so ji na novo zviti lasje v kodrih padli ob licih. »Zdaj sem se vsaj za nekaj časa rešila, zdaj sem spet malo človeka. Vi pa ste se vsi razkropili...« Brez vsega spraševanja je vedel, kaj je storila. Ravnala je, kakor je bila njena pravica in njen jasni obraz je kazal, da ji je šlo vse po sreči. Gledala ga je zaupno, on pa je izmikal oči.

»Kako da si zablodila sem,« je vprašal proti svoji volji. Tedaj je nekdo prišel po kameniti veži in se vsedel za mizo v sobi. Šla je pred njim ven in ga potegnila za seboj. »Saj sama ne vem... včasih prime človeka...« Nasmejala se je skozi čiste, negovane zobe, brezskrbno, prešerno, vsiljivo. Zazdelo se ji je in prišla je, toda kaj je hotela tu, kjer bodo stikali glave za vsemi okni, če ga bodo videli iti z njo. Igrala se je s svojo rjavo rokavico in se smehljala. Njemu pa se je zdelo tako neumno, da je prišla sem, da jo je videl pred seboj in da ni vedel, kaj naj stori.

»In doma...« se je spomnil.

»Mar mi je zdaj. Najela sem si stanovanje, tisto pa je nekdo

kupil.« Tako malo ga je družilo z njo, in veselost, ki jo je kazala, ga je zakrknila. Vse ji je moralo biti zelo lahko.

»Prodala si,« je rekel in se zagledal vanjo. Videl je starega možička, kako ponavlja svoje zmedene prošnje in kako gre potem z majhnimi koraki zgrbljen po cesti.

»Vsa sem prašna,« se je ozirala po sebi, »ali bi hotel malo počakati?« Stekla je po stopnicah. Vrnila se je v beli obleki z ozkim črnim pasom, in prešerno pritekla k njemu. Prišle so mu na misel njene besede: »Zdaj pa hočem enkrat malo živeti.«

»V kako lepem kraju živiš,« se je čudila. »Saj si mi pravil.« Z vso jasnostjo se je zavedal, da ne bo mogel več zdržati poleg nje, da ji bo moral reči odkrito besedo. Bilo je pozno popoldne in steza za vrtovi je bila že prazna. Hotela je videti vas, bila je vsa nasmejana. Toda peljal jo je za hišami, kjer se je vasi dotikal gozdnat rob, ni maral, da bi srečavala ljudi. Na mali višini ga je pridržala. »Ah,« se je zasmejala, »nekaj takega sem si že dolgo želela.« Stopila je predenj, razširila je oči, in v njih se je zasvetilo kakor nepremagljivo in samozavestno ukazovanje.

Tedaj ga je objela neka mračna žalost. Zakaj mu je ravno ona prišla na pot, da je bilo vse, kar je mislil dobrega, tako brez koristi, tako prazno. Zakaj ne stoji nekdo čisto drugi pred njim, nekdo ..., ki ni ...

Žalostno jo je gledal. »Tako težko mi je, moram ti povedati.« Toda po dolгих brezplodnih besedah iz preteklosti zdaj ni našel prave. Ni je mogel potisniti proč, on ni ničesar mogel. Potem je šel z vedno hitrejšimi koraki. Obstala je, kot da ne verjame. Toda ko je stopil med prvo drevje, se je obrnila za njim. Šel je še malo vstran, da je ni videl, potem pa je legel, in jeza, sram in bolečina so se mešale v njem. Čez čas je zaslišal klice, svoje ime je slišal odmevati nad malo dolino, ki je že tonila v temo. Utihnila je, toda kmalu je zaklicala nekoliko bliže.

On pa ji ni odgovoril.

DR. RUDOLF TROFENIK

NAČELO STANOVSKÉ IN POKRAJINSKE FEDERACIJE V SODOBNI DRŽAVNI UREDITVI

Ko se je že zdelo, da je uvedba enakih, splošnih, neposrednih, sorazmernih in tajnih volitev dokončno utrdila formalno (politično) demokracijo, so se začeli pojavljati obrisi nove državne ureditve. Formalni demokraciji se je postavil nasproti korporativno-avtoritarni državni sostav. V dobi izključne prevlade parlamentarne demokracije se je postavilo predvsem vprašanje:

ali naj bo država centralistično urejena ali pa se naj glede svojih zakonodajnih in izvršnih funkcij porazdeli na več samostojnih, med seboj enakopravnih pokrajin, ki bi bile edino in neposredno odvisne od osrednje — zvezne ustave. Primerjajoč oba gornja državna sestava pa se nam nehotе javlja tretje vprašanje: ali je državni sostav, ki temelji na načelu stanovske pripadnosti, združljiv z dosedanjo, na formalni demokraciji zgrajeno državno ureditvijo in, če je načelo pokrajinske federacije še upoštevati v primeru korporativnega sostava.

Ni dvoma, da je sedanji sostav formalne demokracije zašel v krizo. Ker je demokracija eno naravnih in neodsvojljivih svojstev človeka, torej tudi družbe, zato se mora vprašanje formalne (politične) demokracije rešiti le zopet z demokratičnim načelom, ki naj upošteva ne samo politično, ampak tudi stanovsko in ostalo družabno strukturo.

Sodobna državna ureditev temelji na formalni demokraciji, ki znači politično enakopravnost poedinih oseb. Ta formalna demokracija, ki je bila dokončno izvojevana z veliko francosko revolucijo, priznava samo abstraktnega, nediferenciranega poedinca ter zaradi tega pojmuje družbo kot golo aritmetično vsoto izenačenih poedincev. Takemu pojmovanju družbe je odgovarjal tudi parlament, ki je bil sestavljen na podlagi enake, neposredne in splošne volilne pravice. V času, ko je šlo samo za utrditev že pridobljenih političnih pravic, je taka demokracija še dobro služila svojemu smotru. Toda kaj kmalu so naraščajoča stanovska diferenciacija družbe, močan in nagel razmah gospodarstva in tehnike, uvedba načela delitve dela itd. povzročili novo neenakost med ljudmi ter zaradi tega tudi nesoglasje med družabnim ustrojem in njegovim predstavnštvom — parlamentom.

Poedinec ne pripada samo političnemu ljudstvu, marveč je istočasno še član družine, stanu, itd. Te istočasne, večkratne družabne pripadnosti pa formalna demokracija ni upoštevala in tako je nastala, kakor smo že zgoraj omenili, med politično sicer enakimi zopet nova razlika, ki je socialnega značaja. Formalna demokracija zaradi tega ne more več ugoditi zahtevam in potrebam sodobne družbe, ki je kompromis političnega in organskega (stanovskega) ljudstva. Takemu družabnemu ustroju odgovarja le socialno pojmovanje demokracije, ki daje predvsem i politične i socialno-gospodarske pravice, kakor je pač poedinec istočasno pripadnik več družabnih skupin.

Parlamentarna demokracija bo nujno prešla v politično-socialno demokracijo, ki mora nujno preobraziti sedanji parlamentarni sostav. Poleg zakonodajne zbornice, ki je sestavljena po dosedanjih načelih formalne demokracije, potrebujemo še zakonodajno zbornico, ki bo predstavnik stanovskega ljudstva. Kakor je sodobna družba kompromis političnega in stanovskega ljud-

stva, tako mora biti tudi zakonodajno telo odraz te spojitve. V tem smislu je bilo tudi v naši ustavni zgodovini nekaj načrtov, ki so upoštevali tak družabni sostav. Tako je Jugosl. klub¹ predlagal v vidovdanski ustavodajni zbornici l. 1921., da naj bo zakonodajno telo razdeljeno v dve zbornici: politično in socialno ekonomsko. Obe naj štejeta po 200 članov in sta enakopravni. (Kompromis med politič. in stanov. ljudstvom!) Vsak zakonski predlog mora iti skozi obe zbornici. Sestava prve je čisto politična, dočim sestavljajo drugo poslanci, ki so izvoljeni po načelu stanovske pripadnosti. Podobno, toda bolj pokrajinsko-federativno izvedeno ureditev najdemo v dr. Smodlakovem² načrtu, o katerem bomo govorili še pozneje.

Temu sestavu pa docela nasprotuje korporativni sistem, ki so ga uvedli avtoritarni režimi. Ne glede na dejstvo, da te korporacije ne predstavljajo prav nobene samouprave in da ne črpajo prava svojega obstoja iz lastne samobitnosti, nego so organizirane v obratnem redu, t. j. od zgoraj navzdol, ne more izključni korporativni sistem nadomestiti zgoraj pojmovane demokracije. Stroga in izključna stanovska ureditev družbe dovede do še bolj ostrih stanovskih nasprotij kot vidimo to sedaj. Za poravnavo teh nasprotujočih si interesov mora biti nek forum, ki razsoja in odloča o teh nastalih nasprotjih, ker bi sicer prišlo do navadnega preglasovanja stanov. Drugič pa te korporacije, ki sestavljajo po svojih delegatih osrednjo državno zbornico, ne morejo rešiti vprašanj, ki so izven stanovskega značaja in ki zadevajo narod v celoti (politično ljudstvo). Zato mora biti še en forum, ki predstavlja ljudstvo pod izven in nad stanovskim vidikom. Tretjič pa je v avtoritarnih režimih korporativno načelo preozko spojeno z državnim vodstvom, oziroma z novim državnim kapitalizmom.

Poleg pravilne stanovske državne ureditve se nam javlja tudi potreba po krajevni razdelbi državne kompetence. Kakor je ljudstvo kot tako stanovsko povezano — ker so vsi stanovi enakopravni, lahko govorimo o stanovski federaciji — tako imamo na drugi strani tudi krajevno povezanost državnega ozemlja, ki je sestav poedinih, po kulturnih, socialnih, gospodarskih, verskih vidikih itd. med seboj razlikujočih se, a enakopravnih pokrajin, tako, da lahko govorimo o teritorialni federaciji ali samoupravi. Državna kompetenca je subsidiarna in sekundarna. V njeno pristojnost spada le to, kar stanovske in pokrajinske edinice po svoji naravi ne morejo opravljati. Zato je njena pristojnost omejena na urejevanje načelnih in iz bistva državne enotnosti izvirajočih zadev. Njeno delovanje je centripetalno,

¹ Dr. Gosar, Razprave o družbi in družabnem življenju, Ljubljana 1931, s. 161 in sl.

² Dr. J. Smodlaka, Načrt jugoslovenskog ustava. Zagreb 1920.

tako, da spaja poedine stanove in pokrajine v medsebojno organizacijsko enoto.

Ako prenesemo pojem demokracije na federacijo ali samoupravo, potem federacija pač ne pomeni drugo kot medsebojno izenačenje in enakopravnost poedinih pokrajin v območju države, ki pa še vedno tvorijo enoto kakor tvorijo enaki poedinci celoto — družbo.

Medsebojna združitev načela pokrajinske in stanovske federacije ter načela politične enotnosti naroda, torej istočasna združitev diferencirajočih in integrirajočih elementov, zahteva svoj odraz v ureditvi osrednjega zakonodajnega zbora, ki bo odgovarjal popolni enakopravnosti vseh treh načel.

Kakor je Jugoslovanski klub upošteval socialno-ekonomsko zbornico, tako najdemo podobno misel v dr. Smodlakovem ustavnem načrtu, ki je v njem dosledno izvedel — vsaj kar se tiče formalne sestave osrednjega parlamenta — načelo stanovske in teritorialne federacije. Spodnja zbornica, ki je predstavnic političnega ljudstva ne glede na pokrajinsko pripadnost, šteje 127 članov. Vsaka pokrajina voli prebivalstvu sorazmerno število poslancev. V tej zbornici se torej poudarja državna in družabna enotnost. Gornja zbornica, ki je povsem enakopravna spodnji zbornici in šteje 100 članov, je predstavnic pokrajin in stanov. Na vsako pokrajino odpade 6 senatorjev — pokrajin je 12 — ki se izbirajo po stanovskem in političnem načelu. Vsaka pokrajinska zbornica voli dva senatorja,³ po enega senatorja pa volijo pokrajinske stanovske organizacije: 1. kmetov, 2. delavcev, 3. trgovcev in industrijcev ter obrtnikov, 4. duševnih delavcev. Tako po načelu stanovske in pokrajinske enakopravnosti sestavljena gornja zbornica izvoli sama še 24 senatorjev; s tem je avtor načrta hotel dati možnost kooptacije strokovnjakov-nepolitikov. Ker velja za te volitve sorazmerni volilni sostav, je tudi v tem primeru ohranjeno načelo enakopravnosti pokrajin in stanov. Razen tega je določil po enega senatorja za mesta Beograd, Zagreb, Ljubljana in Sarajevo. Ta določba pa se ne sklada s federativnim načelom⁴, ki je v načrtu dosledno izvedeno.

Poleg teh predlogov je predvideval stanovsko zastopstvo še zemljoradniški načrt, ki mu je šlo predvsem za stanovsko-sorazmerno predstavništvo ter je izključeval dvodomno narodno predstavništvo v smislu naših izvajanj. Nasprotno pa je socialistični načrt vseboval eno samo zbornico, ki jo sestavljajo poslanci, izvoljeni v smislu formalne demokracije.

³ Ta dva senatorja — načrt rabi naziv narodni predstavnik — sta reprezentanta političnega ljudstva dotične pokrajine; njun izbor je posreden, dočim se volijo poslanci neposredno.

⁴ Dr. Smodlakov načrt je zasebno delo; dr. Smodlaka ni bil član ustavodajne zbornice, pač pa so v parl. debatah večkrat omenjali njegov načrt.

O VERSKEM INTEGRALIZMU

»Nobenega dvoma ni, da so vsi svetovni nazori totalitarni. Ne zadovoljujejo se s tem, da bi samo v nekaterih stvareh odločujoče vplivali na človeka. Celega človeka zahtevajo zase z vsemi njegovimi sposobnostmi in v vsem njegovem ravnanju in nehanju. Saj že ime samo pove, da je svetovni nazor enoten pogled na svet in dogajanja v njem kot celoti...

Tudi katoliška vera, ki jo je Bog sam razodel, je totalitarna... Zase zahteva celega človeka z vsemi njegovimi sposobnostmi in zmožnostmi...

Toda nikdar niso mogli vsi doumeti. — čudno je to — da se javlja življenje drevesa ne samo v koreninah, ampak tudi v deblu, vejah in vejicah in še celo v listih, cvetju in sadovih ali saj nalike primera iz narave niso mogli na duhovno življenje prenesti. Drugače namreč ne moremo doumeti, kako so najprej posamezniki, sprva sicer tipaje in plašno, pozneje pa vedno bolj odločno — in vedno več jih je bilo — iskali posamezna polja človekovega udejstvovanja in jih skušali iztrgati iz celotne življenjske zveze, jih osamosvojiti in napraviti neodvisne od nosilca življenjskega soka, od katoliške Cerkve. Emancipacija, avtonomija — zvočni besedi za beg pred obveznostjo nravnih zakonov, kadar je človek znanstvenik, politik, umetnik in konec konca tudi, kadar je zasebnik, sta privedli vse življenje v kaos subjektivizma, samovolje in relativnosti...«

Straža v viharju, IV. 25.

»Jedro vsega vprašanja (sc. Mahničeve estetike) je načelno: ali je umetnost absolutno(?) svobodna, ali pa mora priznati nad seboj avtoriteto razuma in razodetja.« Mi mladi borci, I. 53.

»Literatura ni polje, kjer veljavnost načel preneha. Kultura ni vzvišena nad katoliškimi načeli. Ali za Boga, ali proti Bogu.«

Mi mladi borci, I. 22.

»V razvoju nekatoliškega razumništva pri nas se opaža pospešena komunistična propaganda in težnja po nekem neodvisnem »samoslovenstvu«. Tej težnji so začeli podlegati tudi nekateri katoliški razumniki, ki jim je že skoraj ves čas po vojni ideal neka »samokultura«...

V bistvu pa to pomeni sprevačanje dveh osnovnih vrednot — vere in narodnosti — in ki je značilno zlasti za slabiče, ki se skušajo s to potezo odtegniti idejni borbi v brezidejno zatišje narodnega slogaštva.

S tega stališča moramo presojati tudi nekatere novejše pojave v našem slovenskem občestvu, ki se iz polovičarskega katolicizma odmika v brezidejno samoslovenstvo.«

Mi mladi borci, II. 37.

Integralizem na verskem, totalitarizem na političnem, univerzalizem na sociološkem področju so po svojem najglobljem bistvu izraz iste časovne usmerjenosti, ki stremi v reakciji

proti samovladi individualizma, proti neznosni razdrobljenosti mišljenja in življenja nazaj k sklenjenosti in enotnosti pogleda na svet, pri tem pa uide na drugi strani predaleč. Potemtakem je integralizem časovno pogojen pojav, zrasel iz iste korenine, kakor modernizem, proti kateremu se strastno bori, ki sta si pa v kontrarnem in ne v kontradiktornem razmerju. Integralizem hoče oblikovati kot verski celotnostni nauk vsa življenjska področja »iz katoliškega ven«; zanika ali krati pa tako imenovano relativno samostojnost kulturnih področij, smatra njeno priznanje za sekularizacijo, za »kugo laicizma«, pride s tem bolj ali manj do zahteve po »potestas directa« za Cerkev tudi glede svetnih področij politike, gospodarstva itd. Tako pride na teološkem področju proti volji v sosedstvo krivoverskega spirituaizma in supranaturalizma, s cerkveno miselnostjo neskladnega klerikalizma — vprav nasprotnega pravi »Actio catholica« —, na praktičnopolitičnem polju ga privlači »protiposvetna fronta« (»antisäkulare Front«), ki jo hrani luteransko teološko naziranje o državi, sociološko pa se nagiba k versko navdahnjenemu fevdalizmu in patriarhalizmu.

Zelo pomembno pravilno jedro, ki je izkustveno skupno vsem »celotnostnim naukom«, toliko bolj slepivo privlačuje prav velikodušne duhove, čim bolj je enostransko in pretirano. Pri tem se premalo uvažujejo ali celo povsem prezirajo jasne slabosti in otipljiva nasprotja do naukov Leona XIII. Svarilo Pija XI, pred »nравnim, pravnim in socialnim modernizmom«, ki meni, da gre lahko brezobzirno preko Leonovih nauk (Ubi arcano, Quadragesimo anno), velja torej tudi za integralizem.

Istočasno z viškom modernističnega gibanja je dosegel v zadnjem desetletju pred vojno svoje akutno stanje tudi integralizem. Majhna, okretna, živahna skupina je pod vodstvom Agence Internationale Roma (Benigni) skušala osumiti cerkveno zvestobo onih, ki so drugače mislili, in ustvariti s svojim mednarodnim tiskovnim aparatom javno mnenje ter se končno z izrabo nasprotja papalizem-episkopalizem potisniti med papeža in svetovno Cerkev. Benedikt XV. je ostro posegel proti tem spletkarjenjem; že v svoji nastopni okrožnici »Ad beatissimi« se jih je krepko otrešel. Ostanki skupine so našli streho pri Action Française, kjer jih je mogoče še opaziti. V Nemčiji se je bil boj pred vsem za politični in verski značaj centra, kakor tudi za krščanske strokovne organizacije. Na strani integralizma so se borili »Petrusblätter« (Trier), časopis grofa v. Oppersdorf »Klarheit und Wahrheit« in »Katholisches Sonntagsblatt« (Dunaj).

O. v. Nell-Breuning
Lexikon für Theologie und Kirche, 5. del, 1955, kol. 431—432.

ANGLEŠKA POLITIKA

»Gradimo ogromno, skoraj grozotno silo, katere neposredna posledica v svetovnem javnem mnenju je varnost in iztreznjenje.« S temi besedami je pričel svoj govor pri letošnji proračunski debati 7. marca angleški predsednik Chamberlain. Dal je poslancem zagotovila, da je tudi on, kakor vsi njegovi sodržavljeni, pripravljen bojevati boj za svobodo in demokracijo. G. Churchill ni bil zadovoljen s počasnim naraščanjem letalskega brodograja. Govorniki z liberalne in delavske strani so grajali počasno napredovanje pasivnih obrambnih sredstev kot so zalaganje z živili ter zaščita prebivalstva pred zračnimi napadi. Vendar opozicija ni mogla zabrisati ugodnega vtisa g. Chamberlaina, ki je s svojim govorom dal slutiti, da hoče Anglija napraviti konec obotavljanju, da se hoče oborožiti ter zastaviti svojo ogromno moč za kolektivno varnost, mednarodno pravičnost in zavarovanje demokracije.

Tako je v očeh marsikaterega politika Anglija zasijala kot rešiteljica Evrope ter zaščitnica demokracije in miru. Občudovalci angleške zunanje politike so se zastrmeli v silne vsote, ki jih je Anglija namenila za svojo oborožitev. Ko bo Anglija dovolj oborožena, ne bo več obotavljanja in skrivnostnih pogajanj, so dejali. Anglija ni bila oborožena, zato je morala dopustiti udor japonskega imperializma v Mandžurijo in ostalo Kitajsko. Anglija je bila preslaba, da zabrani razmah italijanske ekspedicije v Sredozemlju in v Afriki. Anglija je bila še preslaba, da bi odločilno preprečila vmešavanje tujih sil v špansko državljansko vojno in v Srednjo Evropo. Ravno tako so menili, da je bilo iz istega razloga nemogoče braniti neodvisnost Avstrije. Vsi ti občudovalci so uvideli, da je sedanja konservativna angleška vlada sama že ponovno poudarila, da se oborožuje v svojo lastno obrambo, da brani — če bi bilo treba — svoj otok, svoja trgovska pota v svet, svoj imperij v vseh delih sveta, da zavaruje svoje trgovske in gospodarske koristi, kjer koli bi bilo treba in s tem ohrani vladajočemu stanu sedanje Anglije njegovo imetje. Predno pa bi nastala potreba, da Anglija prime za orožje in brani svoje lastne koristi, so politiki prepričani tudi o tem, da bo storila vse, da pomiri Evropo. — Na čigav račun naj se to pomirjenje izvrši, angleški vodilni politiki seveda ne povedo radi. Zato se angleška zunanja politika, ki je — vkljub toliko slavljenu demokratičnosti — v zakupu malega števila angleških aristokratov, zavija v tajinstvenost in obdaja s skrivnostnimi potovanji raznih opazovalcev in posredovalcev. Za to pomirjevanje Anglija ne bo plačevala žrtev, to žrtev morajo plačevati drugi, enkrat veliki, drugič mali narodi. Anglija je resnično velika sila, svojo moč zida že več stoletij na tradicionalni svoji »politiki ravnotežja«. Anglija je osvajala svet na temelju te politike, utrdila svojo gospodarsko moč in jo varovala po vsem širnem svetu s svojega malega otoka. Žrtve zanjo so plačevali vedno drugi narodi.

Že pred tri sto leti je Anglija pričela rasti v svetovno silo na načelih te »Balance of Power«. Ko so angleška brodograja zaplula proti tujim kontinentom, so morala trčiti na močna brodograja takrat še mogočnih kolonialnih držav, Španije, Portugalske, Nizozemske, Francije. Za svojega zaveznika si je izbirala zdaj enega, zdaj drugega, širila pa je svojo moč sedaj na račun Portugalske, drugič na račun Nizo-

zemske ali Španije, kadar pa je zanjo kaka država postala nevarna v Evropi, je njene sile zaposlila v tujih kolonijah in stopila v Evropi v zaveznitvo z močnejšim, toda manj nevarnim konkurentom. Zato se Anglija sporov v Evropi ni bala, dokler njenim interesom v tujih kontinentih niso škodovali. Vendar tudi svojih zaveznikov nikdar ni pustila do neomejene moči in je vedno pomagala slabejšemu, da ni podlegel. Naj omenimo samo neprestano spreminjanje zavezniških odnosov do Francije. Kadar koli v zgodovini je kazalo, da dobiva veliko premoč Francija, je bila vedno Anglija tista, ki je ohladila svojo »entente cordiale« do Francije in pomagala enemu od njenih nasprotnikov. S tako politiko je Anglija zlomila moč Španije, kasneje Francije, in ob svetovni vojni zdrobila naraščajočo pomorsko silo Nemčije. Tako je Anglija več sto let nastopala zdaj kot sila, ki svojih interesov nima na evropskem kontinentu, zdaj kot »varuh« Evrope. Vedno pa je v odločilnih zgodovinskih trenutkih nastopala tam, kjer je kazalo za njene svetovno-gospodarske koristi najboljše. Danes je dobro videti, da se je Anglija vedno kazala kot velika sila, ki zida svojo moč na preziranjih evropskih narodov, ki izrablja nezaupanja in nesoglasja močnejših evropskih sil spretno v svoje koristi. Kadar pa je enkrat odkrito posegla v Evropo, da pomakne ravnotežje na politični tehtnici na tisto stran, kamor je njej kazala boljša bodočnost, je zastavila svoje velike politične sile, pa tudi svojo veliko gospodarsko moč.

Anglija nima nobenih interesov n. pr. na kaki Panevropi. Konservativna Anglija je s prezirljivim nasmehom stala ob strani, ko je pred dobrimi desetimi leti prevzela vlado delavska stranka in se trudila uvajati nekako »pacifistično« politiko. Tradicionalna politika angleških lordov se nikdar noče udajati kakim iluzijam o bratstvu med narodi, ker se hoče učiti le iz zgodovine svojih prednikov, ki so iz preprirov med ostalimi narodi množili svoje lastno bogastvo.

Kljub svojim bridko realnim računom v politiki ni Anglija nikdar zanemarjala raznih človekoljubnih in idealnih gibanj. Nikjer drugod ni toliko vrst raznih humanitarnih, pacifističnih, versko-prosvetnih društev kot v Angliji. Po svetovni vojni, ki je prinesla človeštvu toliko razočaranj in pretresla moralne temelje družbe do dna, je tudi Angleška za kratek čas izgubila podobo imperialističnega vlastodržca.

Po vojni je Anglija vodila vlogo pomirjevalca in varuha premaganih. Preden so se za zeleno mizo začele sestavljati mirovne pogodbe, s katerimi naj se za dolgo dobo človeštvu zavaruje mir, je Anglija proglasila, da mora biti načelo »vae victis« pozabljeno. Anglija je z zmago postala zaščitnik premaganih. Zaščitila je premagane, da zaščitijo sebe pred Francijo, ki bi mogla po svetovni vojni postati glavni in odločilni faktor v evropski politiki. Odločno je nastopila proti francoskim načrtom o razkosanju Nemčije, zase pa je na Sredozemskem morju poskrbela tako, da zavezniška Italija ni prišla prebogato obdarovana z mirovnih posvetovanj. Preizkušena politika ravnotežja se je pričela takoj po končani vojni in je za dolgo poveljno dobo značilna za angleško politiko. Anglija proti Društvu narodov izrecno ni bila, vendar je vedno slabila njegovo moč, ker bi sicer bila nevarnost, da postane Francija s svojim odločujočim vplivom v Društvu narodov gospodar Evrope. Toda v Evropi ne sme biti samo en gospodar; na kakršen koli način združena Evropa bi lahko postala nevarna tudi trdnjavi na britskem otoku, s katero je povezanih toliko dežel sveta izven Evrope. Ko se je v dvorinah ob Ženevskem jezeru prva po-vojna leta pletla mreža evropske in svetovne politike, so angleški državniki glavno vlogo sicer prepuščali francoskim diplomatom. Isolation. Osiveli angleški lordi so le iz dalje motrili, obenem pa dosledno skrbeli, da se politično ravnotežje ni premaknilo v njihovo škodo in korist Francije. Z njihovim pristankom se je Nemčija polagoma otre-

sala bremena vojne odškodnine, na tistem pripravljala svojo novo armado, zasedla Porenje, pridobila Posaarje. Z angleško pomočjo se je italijanska zasedba Krfa mirno poravnala, Nemčija pobotala s francosko zaveznico Poljsko ter se vršile daljnosežne spremembe na Daljnem Vzhodu. Zbliževanje Avstrije z Nemčijo, oddaljevanje Belgije od Francije, pa tudi preprečevanje, da bi se weimarska Nemčija in Francija zbližali, vse to so bili napori angleške politike. Tudi povezanost Francije s Češkoslovaško in Rusijo je Anglija ves čas gledala z nezaupljivim očesom in se trudila, da to prijateljsko zvezo postavi pred težke preizkušnje. Tako je angleška povojna politika preprečila, da bi Francija dobila tolikšno moč v svetovni politiki, da bi mogla odločati samostojno brez Anglije. Stara preizkušena politika ravnotežja je tako dala odločilno moč svetovne politike v roke Angliji. Francija kljub svojim zavezniskim paktom ne more nastopati v evropskih vprašanjih samostojno brez Anglije.

Danes se javlja Anglija po daljšem presledku zopet kot »varuh Evrope in zaščitnik njenega miru«. Francija mora igrati politiko druge vrste. Politika ravnotežja dobiva zadnji čas vedno jasnejše oblike. Posebno odločno po priključitvi Avstrije k Nemčiji. Rešitev češkoslovaškega vprašanja, ki bore malo zadeva interese Anglije in ki Anglija noče postati usodno zapletena zaradi njega, se je pomaknila iz Prage v posvetovalnice Londona in Berlina. Anglija je prevzela vlogo rabsodnika, skrbno motreč tehtnico je sicer slovesno razglasila svojo prisrčno zvezo s Francijo, toda ni pa se obenem pridružila njenim zaveznikom. Angliji danes še vedno prija, da se v sredo med Francijo in Rusijo zariva hitlerjevska Nemčija, katere boj proti boljševizmu tudi angleški gospodarski krogi spremljajo s srcem. Kajti londonska vladajoča City gleda daleč naprej in vidi na obzorju svojega najnevarnejšega nasprotnika za angleški imperij — v sovjetski Rusiji. Anglija je z največjim nezaupanjem zagledala Rusijo v evropski politiki in njene želje gredo za tem, da se Rusija umakne iz Evrope. Ne dela pa samo na njenem umiku iz Evrope, kjer vsa dolga stoletja ni igrala nikake odločilne vloge, prizadeva si obrniti v Azijo tudi ekspanzivne sile evropskih avtoritarnih držav. Anglija je letos obnovila svoje zavezništvo s Francijo, kakor je to storila v važnih letih 1903. in 1914., toda svoje igre v balanciranju sil na Sredozemskem morju še ni opustila. Sklepati bi morali, da Anglije še ne strašijo topovi ob Gibraltarju, niti eskadre v Libiji in na Majorci. S prijateljskim paktom, ki ga je sklenila z Italijo, si prizadeva še obdržati ravnotežje za varnost svojega prometa, kajti vedeti je treba, da se angleškim zunanjim ministrom zdi v Sredozemlju še vedno nevarnejša močna Francija, okrepljena z zavezništvom Španije.

Aktivnost angleške zunanje politike sredi zapletenosti evropskih nasprotij je zadnja leta vedno večja. Ker se vprašanja ne dotikajo direktno interesov angleške politike, morajo biti stranke pripravljene na največje žrtve, o katerih je že danes mnogo znanega, pa se o njih še ne sme napisati jasne besede.

Po izjavah angleških odgovornih državnikov naj njihov trud služi ohranitvi miru. Toda kako naj po vsem tem verjamemo, da se približujemo mirnejši dobi, ko pa vsa zadnja leta ne kažejo nobenega pozitivnega uspeha? Vsi dosedanja »uspehi« so imeli za posledico le oslabitev demokratičnih držav in okrepitev držav, ki miru ne proglašajo za svoje načelo. Svetovna vojna se je bojevala pod geslom, da se prepreči hegemonija osrednjih držav, izbojuje demokracija in zagotovi trajen mir. Ali ni danes Evropa bolj ogrožena pod pritiskom hegemonističnih teženj kot kdaj koli? Gospodarski in finančni krogi, ki danes skoraj brez izjeme odločajo o zunanji politiki demokratičnih držav, že dolgo dobo pod vodstvom Anglije uvajajo politiko popu-

ščanja, zadostiti hegemonistične težnje avtoritarnih držav s podjarmljenjem malih narodov in usmeritvijo sil proti vzhodu ter tako rešiti svoj kapital in svoj družbeni položaj. Vendar tudi s temi predlogi niso imeli uspeha. Ena osvojitev rodi zahtevo po dveh novih. Na drugi strani pa je moč demokratičnih držav prej razbita kot enotna in okrepljena. Tako vladajoči sloji ne kličejo težkih dni samo nad ljudstva, katera zastopajo, temveč še mnogo bolj nad sebe in svoje lastne koristi. Nasprotnikom resničnega miru pa pomagajo do okrepitve. Nevarna igra, ki jo z izzigiranjem evropskih napetosti igrajo na vulkanskih tleh evropske politike sedanjí konservativni politiki, more končno privedi le do tega, da bodo po porazih in žrtvah, ki jih prizadevajo drugim, končno zadeli v najhujši meri svoje interese in red, katerega branijo. Ugled, ki so ga zadnja leta resnično utrpele demokratične države v očeh avtoritarnih vladavin, ne more voditi k iztreznjenju in pomiritvi; nasprotno, slabost enega zavaja k pogumu drugega, da se more ravno zaradi tega odločiti do usodnih korakov, ki sicer niso bili v njegovih načrtih. V tem leži usodnost take »miroljubne« politike.

Miro Jersič.

VOJNA ALI MIR

Vprašanje miru in vojne se znova z vso trpkostjo vsiljuje človeku. Evropa še ni naredila točnega obračuna po svetovni vojni, ljudje še niso pozabili gorja, ki so ga morali prestati v usodnih letih 14—18 in vendar že na dveh krajih v svetu gorijo plameni, ki lahko znova zanetijo svetovni požar. Toda poleg teh dveh nevarnih mest je danes še polno drugih nerešenih vprašanj, ki stalno grozijo, da si nasilno poiščejo novo pravičnejšo rešitev. Ob 20 letnici izida grozotne svetovne vojne, v kateri so nekajkrat padle besede, da se bije boj za novo pravičnost in novo znosnejšo ureditev sveta, ob različnih obletnicah mirovnih pogodb, ki so bile vse v znamenju iste pravičnosti, ob Društvu narodov, ki naj bi bilo vrhovni varuh te nove urejenosti in porok za mirno reševanje vseh spornih vprašanj, se danes evropskega človeka znova polašča nemir, znova si hoče s strastjo in zagrizenostjo deliti svet.

Teoretska vprašanja o vojni in miru se danes skoraj ne rešujejo več. Logični zaključki miselnih razprav so se morali umakniti pred nasilnim dejstvom: vojna bo v kratkem tu. Zdi se, da danes sploh ne obstoja več vprašanje oboroževanja, nasilnega ali mirnega reševanja sporov, kulturnosti in upravičenosti vojne itd. Vsi veliki pacifistični ideologi so klonili pred nasilno resničnostjo vojne. Vsaka država, vsaka stranka, vsaka idejna skupina danes mirno glasuje za brezsmiselno oboroževanje v tragični zavesti, da danes mir ni več red pravičnosti, ampak samo še ravnotežje sil.

Toda prav zaradi tega vročičnega stanja, v katerem živi danes ves svet ter se oborožuje in pripravlja na novo vojno, je treba znova pregledati vse teorije o upravičenosti vojne, o njenih vzrokih in na tem postaviti realno tezo o vojni, ki danes edina še lahko reši svet pred novo katastrofo, odnosno ji da vsaj tako obliko in smer, ki se bo v njej človeštvo v resnici zavestno borilo za pravičnejšo ureditev sveta. Nič ne bo bolj tragičnejšega za kulturnega evropskega človeka, kakor če bo v bodoči vojni padel med plini, granatami in strelí strojnih pušk ter umiral v strelskih jarkih za varljive ideološke ideale kapitalizma, fašizma, ali pa za dvomljive interese različnih razredov v negotovi zavesti, da njegova domovina iz tega boja lahko izide poražena, kljub temu, da so za njo žrtvovali njeni najboljši sinovi svoje življenje. Za vsak narod je važno, da ve, zakaj bodo v bodoči vojni stali njegovi vojaki v strelskih jarkih. Pomisliti moramo samo na žrtve, ki so padle

v različnih avstrijskih vojnah z dvomljivim geslom: »Za vero, dom, cesarja«, medtem ko je njih pravi dom še vedno trpel pod tujim gospodarjem.

Po svetovni vojni so se bohotno razrasla raznovrstna pacifistična gibanja po Evropi. Vsa nova mladinska gibanja v tujini, kakor tudi pri nas, so imela izrazito pacifistično tendenco. Po večini so odklanjala vsako nasilstvo in se navduševala za idealno bratstvo med narodi. Grob neznanega vojaka, tragična usoda francoskega inteligenta, ki je ustrelil neznanega nemškega tovariša, je postal svetinja mladine. Zavest, da si je treba vojno le bliže ogledati, da vsak kulturno in logično misleči človek postane nasprotnik vojne, ki ubija nedolžne ljudi brez moralne utemeljitve, si je utirala pot med mlade ljudi kulturnih narodov.

Toda proti temu idealističnemu in nekoliko demagoškemu gledanju mladine so se kmalu pojavila gibanja, ki so razglasila vojno za nujnost v človeškem razvoju, za biološko potrebo, katere človeška razumnost ne more preprečiti. Dokaz tega skrajnega pozitivističnega stališa so iskali v človeški zgodovini, polni najkrvoločnejših vojn in revolucij. Iz tega se je tudi razvila teza, da sta vojna, odnosno revolucija sploh vsakemu napredku predpogoj. V teh nasprotnih gledanjih bi težko prišlo do kake kompromisne rešitve, če ne bi prav zadnji dogodki postavili ponovno vse idealiste pred izvršena dejstva. Danes že imamo vojno v Španiji in vojno na Kitajskem. Ob teh dejstvih se je večina pacifistov takoj opredelila. Kljub temu, da so prej glasovali proti obo-roževanju, so sedaj pošiljali orožje v Španijo in želeli zmago Kitajski.

V Evropi imamo čimdalje manj zastopnikov idealističnega pacifizma. Kruta resničnost sedanjosti, zgodovina in konkretno poznavanje človeka so pokazale, da je take vrste pacifizem nerealen, celo nasprotno, da je škodljiv, ker omogoča destruktivnim silam, da se nevarno širijo.

Danes moramo enostavno priznati dejstvo vojne. So namreč vrednote, ki jih človek mora in jih bo moral braniti vedno tudi z orožjem. Predvsem je to svoboda domovine, zemlje, na kateri človek živi. To ni imaginarna podoba domovine starih cesarskih pesmi, ampak svobodna domača gruda, na kateri se bojuje po zgodovinskem razvoju in usodnosti skupina ljudi za boljšo bodočnost in pravičnejšo podobo sveta. Je to svoboda kulturnega ustvarjanja in napredka na tej zemlji. Vsak slovenski človek bi se moral zavedati, da v obrambi te zemlje in svobode na njej brani tudi pravičnost evropskega ravnotežja in doprinaša svoj delež k resnični evropski kulturi.

Če pa danes priznavamo dejstvo vojne, s tem nikakor nočemo trditi, da vojne ne bi bilo mogoče preprečiti. Toda če hočemo preprečiti vojno, moramo odstraniti vse tiste vzroke, ki nujno vodijo vanjo. In če kje čakajo naloge mlado evropsko generacijo, potem pač v delu za mir, v tem, da odkrito in brez predsodkov odstranjuje vse vzroke, ki danes Evropo neizbežno vodijo v vojno nevarnost in da poleg tega oznanja nepremagljivo vero v boljše in humanejšo bodočnost človeštva. Poleg zapletenega evropskega položaja in križajočih se interesov velesil raznih stanov danes ni večje nevarnosti za vojno kot vera, da je vojna neizbežna usodnost človeškega rodu, da je vojna ideal, za katerega se mladina lahko navdušuje.

Zaradi tega vprašanje o vojni in miru ni samo tehnično vprašanje o ravnotežju in pravičnosti, ampak je tudi vprašanje človeške osebnosti in vesti, njegovega odnosa do sveta. Kdor veruje v napredek človeštva in kdor veruje v zmago evropskega humanizma — da niti ne omenjamo krščanstva —, ta je v svoji notranjosti prepričan, da z vsakim pozitivnim dejanjem, z vsako gesto, ki ureja bodisi v duhovnem ali materialnem pogledu odnose zaradi pravičnejše harmonije med ljudmi, dela za mir. Ni namreč pravih pacifistov, ki bi ne bili v svojem življenju pravični.

Jože Zemljak.

NEKAJ KRITIČNIH MISLI O „OSLOVSKEM MOSTU“

Deleč usodo majhnih narodov, smo tudi Slovenci žal prikrajšani za marsikako kulturno dobrino, ki jo uživajo veliki narodi. Tako si tudi mi ne moremo privoščiti bogate znanstvene literature in so nam zato zaprti pogledi in pota v področja sodobne dejavnosti človeškega duha, ki je prodrł že v nepričakovane globine božjega stvarstva.

Nova pomembna odkritja v prirodi so dala človeku novih sredstev za praktično življenje, na drugi strani so pa tudi razmahnila naše življenje in duhovno obzorje iz klasične utesnjenosti. Če je bilo prirodoslovje še nedavno človeku nekaj prozorno dostopnega, nekaj, kar ni dopuščalo mnogovrstnih razlag, je moderen naravoslovec nehoti tudi modroslovec, zakaj čutno-materialna pot se mu pod nogami kaj hitro razblinja, ko prodira iz čutno dostopnih v čutno nedostopna področja. Toda spoznanje je tu drago in kdor ga hoče kupiti poceni, se neredko zgubi v labirintu, iz katerega ne najde izhoda. Tako je danes o matematičnem prirodoslovju dokaj nevarno govoriti in nas preseneča način dobrega tolmačenja, ki ne govori nič več o absolutnih izvestnostih, marveč le še o večji ali manjši verjetnosti. Druga značilnost sodobnega prirodoslovja je, da se skuša vedno bolj rešiti zgolj človeških prvin ter se otestiti pravi napredek zavirajoče subjektivne navlake, ki jo je človek v preteklosti podobi prirode vsilil. Končno se je sodobni pridostovec še odrekł klasični zahtevi, da bi moral vso prirodo čutno nazorno razumeti, ampak mu zadostuje, da jo obvladuje vsaj nenazorno z matematičnimi sredstvi, pazeč zgolj, da ne prihaja v spor z zahtevami logičnega mišljenja ter zaznatno stvarnostjo.

Slovenec je skušal v zadnjih letih posredovati sodobno podobo prirode in stvarnega sveta univ. prof. dr. Milan Vidmar v dveh svojih knjigah, ki so izšle pod naslovi »Moj pogled na svet« in pa »Oslovski most«. Ker so to edine naše knjige te vrste, je prav, da poiščemo v njih med dobrim zrnjem predvsem najgrobejše pleve ter doženemo, v kolikor nam prof. Vidmar res podaja sodobne nazore o fenomenalnem stvarstvu. Po vsebini je »Oslovski most« kot matematična osnova za proučevanja prirodoslovja važnejši od prve knjige in se hočemo zato v tej kritiki omejiti nanj.

Vseskozi izviren je prof. Vidmar v svoji teoriji življenja, ki ga rešuje z geometričnimi sredstvi in upa, da ga je s temi sredstvi izčrpal. Življenje mu je rezultat sekanja dveh svetov, kakor je n. pr. točka rezultanta sekanja dveh premic. Od teh svetov je eden osnova stvarnemu, telesnemu delu živega bitja, drugi pa duševnemu. Predpogoj nastanku življenja je še, da sta oba svetova na mestu preseka, kjer se recimo človek pojavlja, na poseben način izoblikovana v tako imenovanih prostorskih krivinah (o tem pojmu bo več govora pozneje).

Prof. Vidmar razlaga nekako tako: Življenje je celokupnost duševnih prvin, h katerim štejemo tudi čutne zaznave. Vse te prvine so učinek čisto geometričnih prilik, v katerih se življenje razvija. Za razumevanje življenja, njegovega nastanka in razvoja nam zadostuje torej poznavanje geometričnega okolja. To pojmuje Vidmar na ta način: Da postanejo stvari nazorno prijemljive, se umakne iz trirazsežnega prostora najprej v enorazsežni prostor, to je v črto. V tem prostoru je prebivalec očividno točka, ki se giblje sedaj po ravnih, sedaj po zakrivljenih delih svojega prostora. Toda premikanje po ravnih

delih črtastega prostora je tako enolično, da ne daje še nikakih pobud mislim in življenju. Čisto drugače je to v zakrivljenih delih črte. Tu točka nenadoma »začuti« krivino v obliki sredobežnih sil (prim. str. 162.). Prične se to, kar imenujemo življenje. Podobno je v dveh in treh razsežnostih. Dejali smo, da je človek po Vidmarju presek dveh svetov, kakor je točka presek dveh črt. In kakor drsi točka (kaj jo žene, Vidmar ne pove) nenehoma po svojem prostoru — črti, tako se tudi človek neprestano premika v neznani smeri. Toda podobno, kakor smo dejali za točko, je tudi človekovo duševno življenje zgolj izraz prostorskih krivin in ne morda nekaj samohotnega in samoniklega. Sami lahko storimo še logičen korak dalje in zanikamo sleherno svobodno voljo, zakaj prostorske krivine, ki jih srečujemo, so vendar že naprej neizogibno podane in je zato že naprej determiniran razvoj in potek našega duševnega življenja.

To Vidmarjevo geometrično razlaganje življenja pa sloni na predodku, ki ga je svoj čas že fizik Mach spoznal. Nanaša se na odnose med krivinami in sredobežnimi silami, ki so bistvene važnosti za Vidmarjevo teorijo življenja.

Če se gibljemo enakomerno po premii črti in nato nenadoma preidemo v kroženje, bomo res začutili silo, ki nas vleče iz kroga navzven in ki je na premem delu poti nismo čutili. Nič bolj naravnega ni, kakor da si, ne poznavajoč stvari same, predstavljamo, da je ta sila lastnost zakrivljenosti črte in da je z njo neizogibno povezana. Če je to tako, potem mora ohraniti zakrivljena črta to svojo lastnost vedno in v vseh okoliščinah, tudi če si je ne predstavljamo »vložene« v naš trirazsežni prostor, ampak osamljeno in kot edino bivajoči »prostor«.

To naziranje je zgrešeno in po Machu nič več opravičljivo, vključ temu pa Vidmarjeva teorija tiho predpostavlja, da zakrivljena črta res sama iz sebe proizvaja sile na tvorno točko, ki se giblje po njej.

Po pojmovanju mehanike se pojavljajo sile v zvezi s pospeški. Toda to samo še ne zadostuje, zakaj potrebno je, da se pojavi pospešek v vztrajnostnem polju, to je takem prostoru, v katerem postaja fizikalna stvar šele konservativno leniva ter kažoča odpor proti vsakršnim hitrostnim izpremembam. Hitrostne izpremembe pa so vprav pospeški. Vztrajnostno polje je, kakor vemo danes, součinek vsega tvarnega vseмирja, vidnega in nevidnega obnebja zvezd stalnic. Ves naš prostor je vztrajnostno polje in iz tega razloga se v njem v zvezi s pospeški pojavljajo sile. Če bi pa iz našega prostora izginila vztrajnost (n. pr. z uničenjem vseh zvezdnih gmot), tedaj bi tudi sile več ne spremljale pospeškov. V dinamičnem oziru bi bile tedaj ravne poti enakovredne zakrivljenim, ker kroženje ne bi bilo več izvor silam.

Seveda bomo sedaj takoj razumeli, da je Vidmarjev primer zavite črte in njenega točkastega prebivalca brez sleherne cene. Zakaj če si odmislimo razen te črte prav vse, bo začutil točkasti prebivalec v krivini prav tako malo kake sile, kakor jih je čutil v ravnem delu svoje poti in zato krivina poti sama še ne more dati kaj več pobude nastanku življenja v smislu Vidmarjeve razlage kakor premičen del poti. Ta ugovor velja seveda tudi za več razsežne prostore in celo za primer, da pritegnemo k fizikalnim zakrivljenjem matematične izobličbe (deformacije), ki jih tudi nazivamo prostorske krivine. Prof. Vidmarjeva teorija o pojavu življenja je torej v svojih predpostavkah zgrešena in nevzdržna.

*

Prof. Vidmar porablja vsako priliko, da se iz ozkega matematičnega stališča razgleda po najširjem obzorju, vendar v tem ni vedno srečen. Značilen je primer njegove estetike.

Ko proučuje geometrično vprašanje pravokotnikov, prihaja do

tegale zaključka: Med obsegom in ploščino pravokovnega četrkotnika ni medsebojne zveze. Zato je na primer mogoče storiti pravokotnike, ki bodo imeli vsi enako ploščino pa različne obsege. To je praktičnega pomena zato, ker obseg (obod, ograja) v praktični izvedbi vedno nekaj stane in bomo iz tega razloga pri dani ploščini iskali vedno ono obliko pravokotnika, ki ima najkrajši obseg. To pa je kvadrat. Kvadrat je torej med vsemi pravokotnimi četrkotniki najekonomičnejši, ima pa hkrati še drugo lastnost, da je tudi najlepši. Iz tega izvaja prof. Vidmar osnovo svoji estetiki: Lepo je to, kar je koristno (prim. str. 21.). Tudi za moralo ima podobno izhodišče.

Ce se ozremo po resničnem življenju, bomo vendarle videli, da človek povsod zapostavlja kvadratično obliko pravokotnika. Mislimo le na obliko vrat, oken, sten, pohištva ter drugih praktičnih predmetov! Zakaj ne pišemo na kvadratast papir, zakaj ne izdeluje umetnik takih podob, zakaj se naše knjige oddaljujejo od kvadratične oblike? Znano je, da baš iz estetskih ozirov. Človeku najbolj prija pač posebna pravokotniška oblika, namreč ona, ki ima razmerje stranic po zlatem rezu. To je estetski zakon, ki je človeku podzavestno dan, tudi onemu, ki nič ne ve o matematičnih zakonih harmoničnih razmerij. Človek se tej obliki nehotе približuje. Proučevanja prazgodovinskih predmetov so pokazala celo, da je človek že na najnižji stopnji sledil estetskemu zakonu, med njimi tudi zakonu zlatega reza.

Ali se je prof. Vidmar morda le prenaglil v svoji celo ponovno poudarjeni sodbi o lepem in koristnem?

*

Zanimiva je tudi avtorjeva teorija o atomski strukturi prostora. Njemu prostor ni homogen, ampak zrnat, kakor si predstavljamo n.pr. zrnato snov. Misel sama sicer ni originalna, saj jo v novejšem prirodoslovju tudi zasledimo, originalna pa je zato, po kateri avtor prihaja do te predstave. Ko razmišlja o geometrični točki, si je ne more predstavljati nerazsežne. Že zgolj to osebno dušeslovno dejstvo, nezmožnost predstavljanja, se mu zdi upravičljivo, da zanika nerazsežne geometrične točke in si jih predstavlja, morda po vzorcu fizikalnih točk, kot silno neznatne kroglice. Da pa bomo te stvari dobro razumeli, moramo najprej povedati, kakšno vlogo ima nazornost in zmožnost predstavljanja v sodobnem prirodoslovju in tudi matematiki.

Človeku, po naravi tesno povezanemu z delovanjem čutnih organov, si je res težko misliti, posebno še, dokler ni vaju znanstvenega mišljenja, da bivajo poleg čutnih predstavni stvari tudi take, ki jim po poti nazornega predstavljanja ne moremo do živga. V skladu s tem je v prejšnjih časih bilo tudi o matematiki razširjeno naziranje, da je mogoče vso matematiko z geometričnimi sredstvi ponazoriti. Danes smo že daleč od tega mnenja. Celó geometrija je v novejšem času opustila zahtevo po nazornosti in ji je ostala edino logika kot vodilo ustvarjanja. Zanimivo je, da je v zadnjih desetletjih celo prirodoslovje zadelo na stvari, ki si jih ne moremo nazorno predstavljati, čeprav bi človek morda pričakoval, da nam bo vsaj tvarni svet v vseh svojih oblikah nazorno dostopen. Nazornost sama namreč ni utemeljena v naravi objektivnega sveta samega, marveč v načinu našega čutnega dožemanja. Razumljivo je zato, da ne moremo govoriti o nazornosti in predstavljalnosti n.pr. v svetu, v katerem ni našim čutilom odgovarjajočih dražljajev. Tak svet je na primer atom. Zanj ne vemo, kaj dejansko je, le opisujemo ga z matematičnimi obrazy kompleksnih nihanj, ki imajo poleg realnih, predstavni valovnih sestavin še nepredstavne imaginarne. Skratka, manj, kakor kdaj koli prej smo danes upravičeni sklicevati se v matematiki in prirodoslovju na možnost predstavljanja in je zato prof. Vidmar tu na krivi poti.

Pa tudi v logičnem pogledu je razsežna geometrična točka nesmisel, zakaj potem je geometrična točka lahko vsaka krogla, tudi žoga, zemlja in sonce. Če zahteva prof. Vidmar za geometrično točko še tako majhno kroglico, si bomo vedno lahko zamislili še mnogo manjše razumno bitje, ki bo hodilo po taki »točki«, kakor mi po zemlji, ter risalo po njeni površini geometrične like, docela enakovredne likom, ki jih rišemo mi v večjem merilu. Kaj bo potem geometrična točka onemu bitju? Geometrija pa je vendarle ena za vsa razumna bitja, tudi za ona, ki bi bila mnogo manjša od Vidmarjevih geometričnih »točk« in bi na teh »točkah« prebivala. S tem hočemo reči, da so izrazi: velik, majhen, infinitezimalno majhen, le izrazi našega zgolj človeško-telesnega odnosa do stvari, oziroma odnosa uporabljene mere do stvari, ki jo merimo. Še tako neznatna kroglica je ogromno in toliko ogromnejše telo, s kolikor manjšo mero jo merimo in toliko manjše in neznatnejše telesce, kolikor večjo mero uporabimo. Ni treba o tem mnogo razmišljati, da jasno spoznamo, da je vsaka razsežna, pa čeprav še tako neznatna kroglica nekaj docela drugega kot geometrična točka. Logika nas vodi tu nujno in neizprosno k enemu in enemu samemu cilju, k nerazsežnosti.

Po vsem videzu je avtorja zapeljala k razsežnim točkam silno nerodno izražanje, ki smo ga navajeni v tako imenovanem infinitezimalnem računu, kjer govorimo o diferencialih kot neizmerno (infinitezimalno) majhnih količinah. To ni čisto prav. Dejansko zavisi od narave proučevanega predmeta, kolikšne diferencialne prikladno izberemo, ali le milimeter ali celo meter dolge. Bistvo računa je itak šele mejni (limitni) postopek, pri katerem izbrane diferencialne količine popolnoma uničimo, da so enake ničli. V slabih matematičnih razlagah pa dobimo vtis, kot da so infinitezimalne razsežnosti nekaj, kar je med geometrično točko in pa pravo razsežnostjo (daljico). Podobno hoče tudi prof. Vidmar zamisliti geometrične točke, ki niso nerazsežne, pa jih vendar še noče prištevati med razsežne krogle, ampak bi naj bile zase nekakšna posebna kategorija »infinitezimalnih telesce«. Logično mišljenje nas vendarle vodi do jasnega spoznanja, da med nerazsežnostjo in razsežnostjo, med geometrično točko in daljico ni nika-kega prehoda, da so razsežne točke teoretičen nesmisel, pri čemer nas ne sme motiti, da govori fizika o »tvornih točkah«, zakaj praksa dopušča marsikako nelogičnost, na primer vse napake, ki so neopazne ali zanemarljivo majhne.

Prof. Vidmarjeva pot do razsežnih točk pa je bila celo neizbežna, korenini namreč v posebnih njegovih trditvah, ki niso logično vzdržne. Na str. 115. namreč pravi: »Vsak matematičen svet je celokupnost samih točk, ki so tako tesno združene, da ni presledka med sosedami.« Ali je res mogoče iz točk sestaviti prostor, ali jih je res mogoče tako tesno zgostiti, da bi tvorile zvezan in nepretrgan prostor? Dve dotikajoči se točki sta v resnici nesmisel, zakaj če se dve nerazsežni točki dotakneta, sta v tem trenutku že ena sama točka, dokler pa imamo dve različni točki, je med njima nujno presledek. Zato je vedno mogoče med dve različni točki postaviti tretjo in logično seveda tudi četrto, peto... brez meje mnogo, ne da bi moglo kdaj razdaljo med prvotnima točkama tako napolniti, da bi nastala zvezna in nepretrgana daljica. Če beremo ali slišimo govoriti o »sosednjih točkah«, bomo sedaj razumeli, da takih v resnici ni prav zaradi tega, ker ni mogoče dveh točk nikoli tako približati drugo drugi (ne da bi se strnili v eno samo točko), da ne bi bilo mogoče vriniti med njiju novih točk. Tudi pojem »sosednjih točk« je torej eden izmed onih, ki megle jasno spoznanje in ki prinašajo mnogo zmed v urejeno logično mišljenje. Kritični matematiki so te stvari vendarle že dovolj dolgo znane in jih prištevamo med ona spoznanja, ki so razumu neposredno, intuitivno

dostopna, ne da bi se moral povzpenjati do njih po lestvi geometričnih razčlemb (analiz).

Nastajanje črte, ploskve in prostora si torej ne moremo nikdar razložiti z zgoščevanjem točk in zato tudi ne moremo sprejeti Vidmarjevih misli »o tako tesno združenih točkah, da ni presledka med njimi«. Če pa tako predstavo sprejmemo, moramo seveda še korak dalje (kar je dejansko storil prof. Vidmar) in pripisati točkam take lastnosti, da se bodo res lahko brez presledka dotikale. Take točke pa morejo biti le razsežne »točke«, ki so — kakor smo že pokazali — v logičnem oziru nesmiselne. Predstava nastanka zveznega prostora po zgoščevanju točk je bila torej ona pot, ki je vodila prof. Vidmarja neizbežno do usodnega koraka, da je zanikal možnost nerazsežnih geometričnih točk.

Vzemimo, da sestavljajo prostor Vidmarjeve razsežne točke, ki imajo obliko kroglic. Celokupnost teh točk je potem prostor. Vprašali bi pa sedaj, kaj je ono, kar je med kroglastimi točkami, saj je znano, da se kroglice ne morejo dotikati po vsej svoji površini? Ali naj potem damo točkam poliedrične oblike, da bodo dale res zvezan prostor? Zveznost je pa neizogibna zahteva matematike. O tem prof. Vidmar nič ne pove in pušča te težave nerešene.

Dejali smo, da so tudi že drugi mislili na atomsko strukturo prostora. Vendar pa gre v teh primerih vedno za fizikalno in nikdar ne za matematično vprašanje. O našem fizikalnem prostoru, v katerem dejansko živimo, bi utegnili soditi, da je diskretne in nezvezne narave, če se že pokaže kakršna koli potreba za to. Nikoli pa se ne more pojaviti taka potreba v čisti matematiki. Pojem matematičnega prostora je v tem pogledu svojstveno nezavisen od pojma fizikalnega prostora. Matematik ne vpraša, ali zvezna črta tudi v resnici v svetu kje je, zadostuje mu, da mu biva v njegovem matematičnem svetu, ki je tvorba njegove razumne logike. Skozi nezvezne in grobe materialne podobe in modele gleda globlje, v svoj idealizirani matematični svet, ki ga doslej še nihče ni skušal graditi z diskretnimi prvinami. Tak poskus bi bil že od vsega početka obsojen na neuspeh, kakor je tudi prof. Vidmarjev. (Dalje prihodnjic.)

Ivo Pirkovič.

Pavel Golia, Pesmi. V Ljubljani pri Akademski založbi 1936. Str. 127.

Golia si je zaslužil ime v prvi vrsti kot pisatelj mladinskih knjig, kot lirik pa je res nekam »neobražtan v svoji mali zemlji«. Mnogo krivde za to pomanjkanje slovesa je gotovo treba naprtiti njegovima prvima zbirkama, ki nista mogli preveč navdušiti, ker je bilo tam premnogo neizbranega in omlednega. Za pričujočo knjigo, ki dela s svojo fino belo elegantnostjo vso čast založbi, pri kateri je izšla, pa je iz omenjenih zbirk in iz novega gradiva vse bolj temeljito rešetal, tako da je le nekaj stvari, ki bi jim strožje oko ne dovolilo vstopa v knjigo boljše vrste, kakršna v resnici je Golieva. Sele v nji se je Golia pokazal polno in zrelo in uvrstil novo izrazito pesniško postavbo v našo umetniško galerijo.

Te posebnosti pač ni dosti v gladko tekočih, nekod prav boemsko pobarvanih verzih o blodnih ognjih ljubezni, o njenih lahkomiselnih omamah in o čistem prekipevanju, ki ustvarja občutje soglasja z večnostjo. To erotično poezijo bi utegnil človek večkrat postaviti v sorodstvo z Župančičevo. Ljubi podobne like, prosojne obrise, že vilinske podobe, lahne tenčice lepo zvenceh besed, v katerih se izgublja kakor v omami, in se rada ziblje in že sladkobno naslaja na slapovih in valovih rim. V nji je nekaj epigonskega, premalo pretresljivega. Zelo prisrčen utrinek v ti vrsti so nežne sanje o željenem otroku.

Prave izrazitosti tudi ne kažejo — vsaj v večini ne — socialni

motivi, ki so sicer značilni za pesnikovo sočutje s trpečimi, tako z dekleti s ceste, z delavsko materjo, s pijančevo družino, s tistimi, ki jih je zadela vojska, pri čemur mu je nastala celo legenda v slogu narodne, ki je za moderno pesem že nekam nenavadna. V tem čustvovanju je izročil svoj glas bojevnikom za boljše življenje in tudi revoluciji, ki ji »iztok je dal signal«. Vendar se že med temi pesmimi razodeva tisti značilni Goliev duh, ki ljubi nežnost in sentimentalnost, n.p.r. v opevanju pozabljenih in zavrženih bitij (Krota, Ribice), se vživlja v njihov položaj, zraven pa prepleta svoje čustvovanje z duhovitimi puščicami, ki lete na družbo, pri tem pa mu ne zmanjka prijetne naivnosti in hudomušnosti. Tako se je lotil kritike človeka in družbe, v kateri vlada nekulturni tip, napisal poleg epigramov travestijo Najnovejša pisarija, ki zadeva naše literarne razmere, v katerih se šopiri poezija brez misli in oblike, prazno novotarstvo, kritika, ki trga iz načela, in obrekovanje. Njegova satira je nekoliko podobna Voduškovi, tudi izraz ji podobno zveni, vendar ni tako brezobzirna, rezko udarna. V obeh se pač čuti nerazpoloženje proti družbi in njeni morali, poudarek na duhovitosti in ljubezen do bizarnega izraza.

Toda Golia ni tolíkšen individualist, v njem je več boema, ki mu je življenje delovnega, treznega dneva pregnanstvo, mučilnica in prazno prizadevanje ljudi, nad katerim se vznáša in igra s svojo skoraj breztelesno domišljijo in živahno duhovitostjo, ki mu tako neprisiljeno vreta. Kadar se jima preda, je Golia sam svoj: boem, ki je ponosen na brezciljnost in nevezanost svojega življenja in duha, ki je večkrat kar se da objesten lahkoživec, a naravno bolj v besedi in tudi bolj na videz ciničen. Pesnik, ki prav neprisiljeno in neposredno priznava svojo ničevost spričo božje mogočnosti in se predaja resni vdanosti, ko ima pred očmi življenje in smrt, sklepa ob drugi, bolj naivni in dobrovoljni priliki pred istim Bogom prav tako neprisiljeno kaj ugodne in domače račune, ker se zanaša na svojo boemsko naivnost, dobroto, odkritost in ponižnost. In v teh računih ne manjka tako domače, tako človeške misli na maščevanje nad svojimi nasprotniki, ki bo že v tem, da bo pesnik dobil kakšen kotiček v nebesih. Take so zlasti pesmi, ki so nastale iz doživetij okajenih ur. V njih je vse lahkotno kramljanje, prepreženo z bistro naivno duhovitostjo in prisrčnostjo, ki priča, kako veliko preproste in vedre otroške duše je še v pesniku. Koliko razigrano svečane in nedolžno prešerne kretnje je v kraljevskem Manifestu, kako se nekam horacijevsko svečeniško glasijo besede dobrovoljnih Ponočnjakov! Tu je tisto na videz tako predrzno zaupanje v božjo dobroto, ki jo kaže tudi dobrovoljček v naši narodni pesmi, ko misli še ob svoji zadnji uri na liter, predrznost, ki je pa v nji toliko nedolžnosti, odkritosti in naivnosti, ki jo more samo ozkosrčnež obsojati. V teh stvaritvah se je Golia najbolj sprostil, o čemer govori tudi izraz. Golia ljubi mehko, uglačano obliko, neprisiljeno tekočo besedo in tenkočutnost. A kakor bi se hotel igrati z boemsko sentimentalnostjo, čuti potrebo, posebno v satirično navdahnjenih pesmih, udariti po nji in po precejnosti pesniške besede. Zato strese večkrat kar iznenada med lepozvočne in svečane krilatice, še posebno med rime, realistično pojoče tujke in krepke, drastične izraze zlasti iz meščanske kulture, kar ne samo da doživlja, ampak mora že vzbujati malo spogledovanja in nuditi vtis nekam dražee svojevoljnosti in bizarne duhovitosti, ki je Golieva značilnost. Erotika Golievih pesmi torej ni taka, da bi danes pretresala, tudi socialna pesem je vse prej ko sodobno žgoča. Zato pač gori pesniku slava z bolj medlim plamenom. Zaradi te poslednje vrste poezije pa zasluži, da je bolj »obrajtan v svoji mali zemlji« in zato menda ni odveč, če človek kaj o njem spregovori šele danes, ko je vendar že lep čas, odkar je knjiga zunaj.

Lino Legiša.

Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega. — Izbral in uredil dr. Mirko Rupel. Na svetlo dala Akademsko založba v Ljubljani 1957. Str. 30+224.

Izbori, kakršen je Ruplov, imajo namen, približati današnjemu izobražencu delo starejših pisateljev, ki je težko dostopno, zraven pa v svoji prvi obliki in razsežnosti malo privlačno celo za tiste ljudi, ki se zanimajo za naše zgodnje slovstvo. Včasih se tako posreči rešiti nekaj dovolj zanimivega branja, kakor se je tukaj Ruplu, ki je v modernizirani pisavi (ki pa glede polglasnika ni videti čisto dosledna) marsikomu naravnost odkril svoj čas tako poštetege pridigarja. Še danes imaš večkrat nemalo užitka, ko bereš kapucinove šaljive, nazorne, zelo drastične pridige, vse zabeljene z otipljivimi zgledi, v katerih še mrgoli polno nekritične srednjeveške učenjakarske in legendarne navlake, ki pa vanjo Svetokriški že ni več vseskozi veroval, a jo je tako obilno stresal že zaradi tradicije in da je bila njegova beseda bolj pisana. Podoba, primera mu je bila že načelo. Preprostemu človeku je morala ta pisana in že kuriozna zmes zbuhati podobno pisane in kuriozne občutke in predstave, ki so bile morda prav zaradi nenavadnosti in neumljivosti toliko mikavnejše, da so ga mamile v njegovi vražarski mistiki. S takimi zgledi in še s pristransko sodbo o drugovercih je Svetokriški kakor tudi skoraj sodobni Valvasor še zadrževal srednji vek, v katerem je še tako močno tičalo naše ljudstvo.

Da ni znal postreči samo ljudstvu, ki se mu je bližal z drastično nazornostjo, nekod, n. pr. v pridigi o žegnanju, še preveliko, priča govor ob preobleki grofovske gospodične v nuno, kjer je ubral udvornjiv ton z učenimi emblemi in duhovitimi izvajanjem. Vendar kdor bi iskal zaradi tega v njem kakšne posebne govorniške stilistične izurjenosti in začetkov slovenskega umetnega stavka, bi se zelo motil. Njegove periode so nedognane, nerodne in zlomljene in govorijo o primitivni logiki. Svetokriški je bil pač poljuden pridigar, v izrazu bolj realističen ko baročen. Kar se tiče baroka, se je pokazal dosti izraziteje že v Kastelčevi knjigi in torej ne prvič pri Svetokriškem, kakor trdi Rupel, ki je napisal uvod in opombe s slovarčkom, ki pričajo o temeljitem kritičnem delu. Kar se tiče izdajatelja: vso pohvalo — okus kakor sploh pri njem.

Lino Legiša.

Ivan Čampa: Iz belih noči. Pesmi. Ljubljana, 1958. Strani 40.

Pesmi, priobčene v pričujoči zbirki, so po večini ponatisi iz »Mentorja«, »Mladike« in »Kresa«, kjer se je mladi pesnik srednješolec učil prve jeze na Parnas. Priznati moramo, da se je avtorjevo ime že opazilo med množico začetnikov, vendarle pa se mu je z zbirko nekam mudilo; Bog vedi, ali ga je žejalo po literarni slavi, ali pa se mu je že v resnici dozdevalo, da sliši v sebi klic poslanstva. Bodi kakor koli: občutek, ki ga ima človek, ko prebere to zbirko pesmi, je kaj malo podoben čustvu popolnega estetskega ugodja. Upirajo se ti obrabljeni motivi, prav tako pa tudi premetli izrazi, ki pričajo, da pesnik iz »gluhe loze« posnemanja in naslanjanja na tuje zglede še ni našel poti, ki vodi do osebne resnice in podobe. Vendarle pa je v teh pesmih tudi nekaj, kar te privlači in zaradi česar si fanta kljub vsemu vesel. To je neki skriti zagon, s katerim je avtor pisal te svoje prvence in ki ga razločno čutimo za sicer skromnim pesniškim izrazom. Ta manifestacija mladostne volje se mi zdi celo večja obljuba za bodočnost kakor pa verzifikatorska spretnost, ki je Čampi prav tako ni mogoče odrekati.

Zbirka obsega poleg motta tri cikle: Iz težkih noči, Iz belih noči ter Med tajnimi nitkami. Ta kompozicija pa je le bolj zunanja ureditev kakor vsebinska nujnost. Nekoliko literarni simbolizem naslovov sicer kaže, da je avtor hotel z njimi izraziti pot ali celo tolmačiti smisel svojega življenja, vendar je bilo njegovo dosedanje srečanje z življe-

njem, vsaj v kolikor se to očituje iz pričujoče knjige, še premalo krvavo za kaj takega. Motivi Čampovih pesmi so predvsem osamljenost, ljubezen in tovarišija, katerim se pridružujejo še impresija iz narave in nekatere socialne refleksije. Toda pomembnejši nego motivi sami po sebi je pesnikov odnos do življenja ter intenzivnost njegovega čustvovanja. Če izvzamemo čustvo samozavesti, ki jo pesnik precej neskomorno poudarja posebno nasproti ženski, v čemer pa nikakor ni izviren, moramo v njegovih pesmih opaziti prevladujoče pesimistično nastrojenje. To nas zlasti spočetka zelo spominja na dekatente iz dobe fin de siècle, s katerimi ima Čampa vobče več sorodnih potez kakor z našo povojno, religiozno liriko. Globinsko pojmovanje sveta, ki je bilo značilno za ekspresionistične »rudarje duše«, se je tu popolnoma umaknilo površinskemu, impresionističnemu gledanju na življenje. Pri pesniku, ki naj velja — sodeč po intervjuju v »Straži v viharju« — za glasnika novega katoliškega rodu, je še prav posebno očitno pomanjkanje religioznih izpovedi. Edina izjema bi utegnila biti »Pietà« (str. 34), ki pa s svojo hladno objektivnostjo rajši priča, da gre samo za primer religioznega esteticizma.

To je najgloblji vzrok, da nas vsebina Čampovih pesmi ne prime in ne ogreje. Pa tudi v kolikor je njegovo mladostno razpoloženje, kar je še najboljša označba njegovih motivov, pristno in ne samo podozriveto, mu brani do človeka pesnikova uporaba stereotipnih izraznih sredstev. Kar se tiče zunanje oblike, mu resda ne moremo odrekati spretnosti. Najrajši ima sonet in madrigal, torej bolj ali manj stalne pesniške oblike. Mnogo manj zadovoljiv pa je glede na besedni zaklad, ki še ne razodeva posebne iznajdljivosti ali svojskosti, prav tako kakor se avtor tudi stilno nahaja daleč za mejami našega časa. Poleg nečistih rim kakor: lóze — gróze in starinskih oblik: kakor zabiti namesto pozabiti ali pa mestnika na -i namesto na -u (na žrtveniki) naletimo na ohlapne in premlete izraze kakor (sem) »prečuden« za ostali svet, na rava mična, dnevi kruti, čist ko demant, siva večnost, tajna groza ter podobne pesniške rekvizite.

Poglobitev vase bódi zato poleg borbe za nov, svojski in sodoben izraz poglobitna avtorjeva skrb in naloga bodočnosti! France Vodnik.

Franc Grivec: Slovenski knez Kocelj. Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1938, 298 strani, 13 slik in 1 zemljevid.

V slovenski historiografiji se je v zadnjem času izredno pomnožilo zanimanje za najstarejšo dobo slovenske zgodovine po naselitvi v novi domovini. Od izida Kosove Zgodovine sem smo dobili vrsto razprav, ki se pečajo s politično, splošnokulturno in literarno problematiko v zvezi s pokristjanjenjem in s položajem Slovencev v dobi Karolinške dinastije. Pričujoče Grivčevo delo pa prekaša po svoji obsežnosti vse Grafenauerjeve in Kosove razprave, tako da nam nehote vzbudi začudenje, kako je bilo mogoče napisati o tako kratki dobi slovenske zgodovine, ki jo obravnava, tako obsežen tekst. Delo je za slovenske književne razmere izredno bogato opremljeno (arhitekt Slavko Pengov).

Zgradba knjige je nekoliko nerodna: najprej poljuden tekst, potem ocena virov in končno znanstvene opombe o posameznih vprašanjih. To neokretnost poveča še zgradba teksta samega, ki je izrazito dvodelen, najprej namreč opisuje avtor po kratkem uvodnem poglavju o slovenskih knezih v Karantaniji zgodovino Koclja in dela Solunskih bratov med Slovani, šele potem pa pride na obravnavanje stare slovenske in staroslovenske literature in Kocljeve cerkvene in državne politike v obliki sintetičnih poglavij, ki pa njihovi rezultati v življenjsko sliko niso vdelani. Posledica te nerodne zgradbe vse knjige in teksta posebej so nujna številna ponavljanja iste stvari na dveh, treh, ali pa še več krajih. Pri tem se pa odkrije ena najtežjih napak knjige:

avtor rešuje ista vprašanja na različnih krajih različno!¹ Zdi se, da je avtor opombe posebej sestavljal in da jih potem ni dovolj vdelal v knjigo. Odtod difference med opombami in med tekstom, difference v tekstu samem in med posameznimi opombami pa izvirajo od ohlapnega in premalo preciznega sloga.² Razbito prikazovanje razvoja v dvojnem tekstu in še v opombah slabi učinkovitost zgodovinske slike.

Grivec je hotel s svojim delom v okviru dobe sv. Cirila in Metoda sestaviti celotno Kocljevo zgodovinsko podobo. Problem je zanimiv, a zaradi različnosti vprašanj, ki posegajo v slavistiko, teologijo in zgodovino, zelo zamotan. Njegova rešitev se avtorju tudi res ni povsem posrečila: delo vzbuja videz, kot da je napisano bolj pod vtisom problematike solunskih bratov in da je za novi okvir samo nekako prirejeno, kot pa da je že spočetka zasnovano s pogledom na slovensko zgodovino kot na svoje središče. Zlasti nekatera mesta in poglavja (o Koclju in staroslovenskih knjigah 159, o Cirilovi »labodji« pesmi, ki spada v okvir Kocljevega življenja, ker je bila najbrž znana tudi Koclju 83 itd.) kažejo, da so nekako nasilno stisnjena v ta okvir.

Predvsem pa bi se hotel ob tem delu lotiti vprašanja plodovite metode zgodovinskega življenjepisa. Vsak človek raste iz svoje dobe, tesno povezan z vsemi razmerami, okoljem in različnimi gonilnimi silami, ki pač takrat prevladujejo. In samo v takem okviru, v širokem toku zgodovine z vsem vrednotenjem in merili njegove dobe bomo dosegli njegovo pravo podobo. Prav v tem pogledu pa je ostalo Grivčevo delo precej nedovršeno. Že prej sem omenil, da rezultati končnih sintetičnih poglavij, ki obravnavajo za vladarja pač najvažnejše motive — politični koncept, razvoj in zaveznike — niso vdelani v biografijo. Se težja napaka dela pa je nepravilno precenjevanje sodobnih razmer in vodilnih gonilnih sil. Ne morem si drugače razlagati Grivčevega pogleda, ki vidi najvažnejše motive in podlago vsega političnega snovanja(!) v ljubezni do slovanskega bogoslužja in narodnostnem zanosu Koclja in celo vseh njegovih podložnikov. Posledica tega nekritičnega pogleda (primerjaj tudi mesto o knjižnem delu v Panoniji st. 164!) je tudi to, da je delo ostalo brez prave trdne političnozgodovinske slike razvoja v Moravski in Panoniji, da, celo brez vsake realne politične skice sil, ki so se bile v tedanji Evropi za oblast in ki jih je Kocelj brez dvoma moral upoštevati pri svojem pristopu k upornim slovanskim knezom l. 869., ko je tako odločilno posegel v razvoj dogodkov okrog dela slovanskih apostolov. Prav zaradi tega preozkega in premalo celotnega pogleda je v delu marsikatera stran napačno osvetljena in nerazložena.

Delo tudi v podrobnostih ni ostalo brez napak: str. 9 napačno trdi, da so Slovenci po Samovi smrti prišli pod Obre, dasi je jedro taktatne Slovenije ohranilo politično samostojnost, o visokodonečih naslovih salzburskih duhovnikov, ki jih Grivec poudarja (29, 48, 155, 227), je M. Kos ugotovil (Conversio itd. str. 93), da pomenjajo »narodu namenjenega dušnopastirskega učitelja«; k poudarjanju, da se nazivata Pri-bina in Kocelj »kneza« (225), bi omenil toliko, da gre to na rovaš njuni

¹ Na pr. Cirilova prošnja na odličnega gramatika, da bi ga naučil „gramatične umetnosti“ str. 159 in 223, datiranje spomenice salzburskega anonima enkrat v l. 870, enkrat v 870 ali 871 str. 110 in 209 sl., najrazličnejše domneve o dobi in načinu, kako se je umaknila salzburska duhovščina iz Panonije str. 104, 242, 256, 259 in drugje, domneve o času, ki sta ga oba brata prebila pred prvim obiskom Rima v Panoniji str. 53 in 242, določna trditve, da je sv. Ciril že na Moravskem in ob prvem obisku Panonije uvedel službo božjo v slovanskem jeziku str. 101 in tej trditvi kontrarno nasprotna trditve, da bi Metod še ob svojem drugem obisku ne mogel kot navaden tuj duhovnik uvajati v Panoniji tujega slovanskega bogoslužja str. 256 in podobno.

² Glede razvlečenega sloga primerjaj zlasti poglavji V Kocljevi knjižnici in Kocljeva cerkvena in državna politika. Najznačilnejša slaba stran sloga pa je v pogostem pogojnem načinu izražanja s številnimi „morebiti“ in „verjetno“, s katerimi opremi avtor včasih celo povsem gotova dejstva (na pr. „približno“ med l. 840 . . . in 859 str. 223).

slovanski narodnostni pripadnosti, ne pa kakšni posebni socialni stopnji, kajti kakor je Klebel E. dognal (*Deutsches Archiv* II., str. 15), so se nemški vladarji v karolinški dobi razen pri slovanskih vladarjih vedno izogibali naziva »dux«; o motivih, ki so vodili Rastislava pri prošnji za duhovnike, je Hauckova domneva, združena s političnimi razmerami, ki so vodile v Carigrad, pač mnogo bolj verjetna, kakor poročilo rimskega Cirilovega življenjepisa, zlasti če upoštevamo, da je želel Rastislav škofa, ker je želel osamosvojiti moravsko cerkev, Ciril pa to ni bil; kot je dokazal M. Weingart (*Hlaholské listy vídeňské*, Praga 1938), je bil rimski misal preveden šele l. 870., sv. brata se torej še nista mogla pri svojem prvem obisku prilagoditi v Panoniji rimskemu obredu (60); zaupni dogovori s Kocljem v l. 867. so močno hipotetičnega značaja (55 sl.) in neverjetni, kajti Kocelj je bil tedaj še povsem zvest svojim gospodarjem. Grivec to vse premalo ceni, kar je razvidno tudi iz dejstva, da nikjer niti ne omeni glavnega razloga, ki je povzročil, da se je Kocelj v Metodovi stvari tako izpostavil, njegovega pristopa v vrsto upornih slovanskih knezov na vzhodu Frankovske države l. 869. Slika položaja na str. 87 je še prezgodnja in na Metoda ni mogla vplivati, prav tako tudi na str. 104, kjer so se razlogi, ki jih navaja Grivec za ustanovitev panonske nadškofije, izvršili šele po njeni ustanovitvi (gl. str. 259!); Ussitin razlaga Klebel (l. c. 17) kot sedanji Königsbrunn; izvajanja glede pokolenja solunskih bratov (231—236) niso nujna, ker je možna razlaga istega pojava tudi na podlagi dejstva dvojezične pokrajine, kar je Solun po pričevanju ŽM (5. pogl.) bil. Trditev, da se Bonifacij ni jezikovno pripravil za svoje misijoniranje (236) ni točna, kakor nam lahko dokaže epizoda z Gregorjem Utrehtskim (MG, SS XV. 67—68). Na str. 267 Grivec napačno citira Hauptmannov ironičen ugovor proti teoriji, da so Madžari prišli v Ogrsko prvič l. 892., kot Hauptmannovo tezo, na str. 270 pa Grafenauerjevo poročanje o Vondrákovi tezi kot Grafenauerjevo tezo.

Končno bi rad spregovoril še par besedi o Grivčevi polemiki proti Hauptmannovim tezam, postavljenim v razpravi Uloga Velikomoravske države u slavensko-nemačkoj borbi za Podunavlje (*Rad* 234, str. 197—248). Gre predvsem za tri vprašanja: ali sta se solunska brata nameravala vrniti v Carigrad, ali ne (58—60, 238—241), vprašanje, ali se je diskusija o slovanskem obrednem jeziku res vršila v Benetkah, ali ne (64 sl.), in končno vprašanje pristnosti Hadrijanove dovolitve slovanskega bogoslužja. — Glede prvega vprašanja navaja Hauptmann tri razloge: poročilo obeh žitij o delu na Moravskem, ki daje slutiti neuspeh, izraz »sta se vrnila« v 5. pogl. ŽM in končno papeški poziv, dobljen v Benetkah, ki bi bil nepotreben, ako bi brata že sama nameravala v Rim. Neuspehe na Moravskem Grivec sicer zanika, a politični pritisk Frankov je po l. 864. brez dvoma onemogočil pravi namen, zaradi katerega sta prišla brata: osamosvojiti moravsko cerkev; dokaz iz »sta se vrnila« zavrača na podlagi mnenja starih slavistov, a po Weingartu ga večina sodobnih slavistov sprejema; papeškega poziva ne more dovolj razložiti; edini resnejši protirazlog je vprašanje, zakaj bi Metod še po smrti Cirila sam odšel zopet na delo, če sta doživela oba skupaj neuspeh, toda če se ozremo tudi na politično polje, se tudi ta protirazlog zruši, ker ga pojasnjuje novi politični položaj, ki je nastal zaradi slovanskega upora v Podonavju, zaradi prestopa Koclja na uporniško stran in zaradi njegove prošnje za Metoda v Rimu. Položaj je bil ta čas za Metoda mnogo ugodnejši, kakor ob prvem poslanstvu: uspeh so mu obljubljali zmagovati uporniki in sporazum s papežem; prenos relikvij sv. Klementa je lepo združljiv tudi z vrnitvijo v Carigrad. — O vprašanju, ali se je disputacija vršila v Benetkah, Grivec sploh molči, dasi je Hauptmann pokazal, da jo ŽM prestavlja v Rim, in to bržkone opravičeno (beneški cerkveni dostojanstveniki —

tudi oglejski — so bili za vprašanje bogoslužja nekompetentni, nasprotno pa so bile v Rimu pred odločitvijo papeža take razprave nujne, Benetke so bile poleg tega v tem času formalno še bizantinske, na vsak način pa interesirane na prijateljstvu v Bizancem zaradi trgovine v Levanti, zato na takih sporih nezainteresirane; nasprotno pa se kaže v ŽK tendenca, prikazati sprejem v Rimu v čim večjem veličastvu, prestavitve disputacije je torej razumljiva.) — Najvažnejše vprašanje pa je vprašanje Hadrijanovega pisma. Hauptmann priznava pristnost pisma samega, je pa prepričevalno dokazal, da je mesto z dovoljenjem slovanskega bogoslužja interpolirano. V pismu sta namreč dve razpoki: prvo kaže potrjena trditev, ki nasprotuje ŽM pogl. 15, da je Metod takrat prevel »popolnoma vse cerkvene bogoslužne knjige« (slov. izd. str. 105, v. 10—11), drugo razpoko (v. 20) pa pokaže smisel stavkov samih. Če odstranimo tekst med obema razpokama, teče vse pismo gladko, brez vsakih nepravilnih izrednosti. Mesto po drugi razpoki se nanaša na mesto pred prvo razpoko. Grivčevu razlaganje teh vrzeli z dvakratnim prevajanjem nas ne more zadovoljiti, ker niso oblikovnega, ampak vsebinskega značaja. Ta Hauptmannov dokaz seveda še krepi dejstvo, da v vseh sledečih listinah o slovanskem bogoslužju Hadrijanovo dovoljenje ni nikjer omenjeno. Ovira Hauptmannove teze je le še 17. pogl. ŽK, ki govori o slovanskih mašah. Toda prav to poglavje v več stvareh nasprotuje 6. pogl. ŽM, ki govori o istem predmetu (disputacija, kraj blagoslovitve slovanskih knjig), poleg tega pa ne ustreza cerkvenim določitvam, ker trdi, da je pri mašah navadnih duhovnikov asistiral škof-kardinal, kar je nemogoče. Ker je ŽK tudi sicer vsaj na dveh mestih tendenčno (maniheizem na Moravskem, zamolčana debata v Rimu), je Hauptmann poročilo o slovanskih mašah zaradi te netočnosti kot tendenčno opravičeno odklonil. Grivec o Hauptmannovih dokazih proti temu poglavju sploh ne govori, ampak samo navaja par dokazov za verodostojnost pisma: dokaz iz besede »prohibuimus« v prepovedi Ivana VIII. iz l. 879. ne vzdrži kritike, ostali tekstni dokazi se pa nanašajo na neinterpolirana mesta v pismu. Ostane le še vprašanje, ali je možno razložiti brez takega dovoljenja razvoj dogodkov v Metodovem življenju. Zdi se mi, da ni pretežno vzdržati teze, da je uvedel Metod slovansko bogoslužje brez posebnega dovoljenja, če upoštevamo, da sta ga solunska brata prav tako brez posebnega dovoljenja uvedla že prej (ŽK 15. pogl.) na Moravskem in tudi že prevedla grški misale (Weingart). Popolnoma neverjetno pa je, da bi se Metod l. 880. v Rimu, če bi res imel dovoljenje iz l. 869. na to dovoljenje ne skliceval, in da bi to dovoljenje ne bilo omenjeno v listini, ki je vendar gotovo rezultat pogajanj in disputacij v Rimu. Ugovor, da bi nepostavno uvedenega bogoslužja papež l. 880. ne mogel potrditi, nam pa odstrani premislek, da je bilo v očeh Ivana VIII. slovansko bogoslužje ne glede na vse drugo gotovo protipostavno iz preprostega razloga, da ga je sam dvakrat prepovedal.

Če se povrnem po tem ekskurzu k splošni označbi knjige, moram reči, da se mi zdi važna v toliko, da je prvič med Slovenci odprla vso problematiko okrog solunskih bratov, in to deloma na precej zanimiv način; poleg tega je Grivec nakazal v njej tudi nekaj novih tez, predvsem v zvezi s staroslovenskimi knjižnimi proizvodi (n. pr. v zaključni razpravi o Klementu Bolgarskem) in s Kocljevim osrednjim položajem v misijonskem delu solunskih bratov, zlasti v dobi, ko je bil Metod zaprt v nemški ječi (ok. 871—875). Delo bi pa potrebovalo precej dopolnitve glede političnega ozadja dobe in bi moralo biti krepkeje strnjeno okrog središčne osebe — Koclja, da bi opravičevalo svoj naslov. Tudi glede metodičnega prijema in podrobne predelave knjiga, ki ji je škodil poleg drugega tudi s preširokim namenom združen napol leposlovní slog, še ni dovolj dozorela.

grb.

IZ REVIJ

»Entscheidung« (Luzern). Znani nemški pedagog F. W. Foerster objavlja (1. sept. t. l.) znamenito pismo, ki ga je pisal enemu od vodij sudetskih Nemcev. Pred pismom samim pravi med drugim: »Čehom so gotovo upravičeno očitali napake v ravnanju do svoje nemške manjšine. Toda ne smemo pozabiti, da se federalizem lahko uspešno uveljavi le takrat, kadar je univerzalen, tako kakor v srednjem veku. Kdor bi mislil, da morajo Čehi dati nemškemu obmejnemu prebivalstvu avtonomijo, bi spričo bližine centralistične in mogočne nemške države predpisoval Čehom nekaj, kar presega človeške zmožnosti — posebno po vojni, ki jo je Bethmann-Hohlweg označil kot odločilno borbo germanstva proti slovanstvu. Šele takrat, ko se bodo velike sile federalistično uredile, se bo lahko reševal ogromen problem državne vzajemnosti različnih narodnosti v vsej srednjeevropski in vzhodnoevropski zoni.«

»Temps présent« (Paris). Pierre-Henri Simon, eden najvidnejših personalistov, je bil najbistvenejši referent na bleškem zborovanju Pax Romane. Svoje vtise objavlja v članku »Študentje in krščanski mir« (9. sept. t. l.), kjer proti koncu govori o odzivu svojega referata: »Prvo senco predstavlja nerazumevanje večine katoliških študentov za resnične pogoje osvojujoče akcije in pravega duha Cerkve. Posebno pri tistih narodih, ki je nanje vplivala vsaj v nekem smislu nemška kultura in ki so občudovali mogočno organizacijo katoliškega Centra, še celo po žalostni lekciji, ki jo je dalo izkustvo, tli skušnjava, da gledajo v obstoj katoliške stranke edino učinkovito poroštvo za svobodo Cerkve in skoraj kot neki nujen predpogoj za apostolat. Tako sem v nekaterih trenutkih imel vtis, da besede »borba proti komunizmu« ne pomenijo iste resničnosti za vse navzoče, kajti nekateri so v njih videli širok problem kulture, ki gre v njej za resnico in pravico, drugi pa so v njih videli ozek političen problem in iskali navideznih rešitev.«

V septembrski številki nemške katoliške revije »Hochland« je izšel članek Paula Simona »Was ist Katholizität?« Avtor se pogloblja ob edinburški konferenci raznih krščanskih cerkva v bistvo katolicizma, ki ga spozna v Kristusovem duhu, ne pa v latinskih oblikah. Po duhovitih, globokih razmišljanjih o edinosti cerkva, o razmerju duhovnega, Kristusovega in organizacijskega, človeškega elementa v Cerkvi (razlaga ga ob razmerju duše do telesa), se vprašuje po smislu izvenkatoliških krščanskih verskih občestev. Ta smisel odkrije v skladu z dominikancem Congarjem in jezuitom Gillejem v dejstvu, da ostvarjajo te skupine razne krščanske lastnosti, ki jih katoličanom manjka. Študija sklene s pozivom na katoličane, naj priznajo krščansko življenje povsod, kjer je, in da naj v tem smislu tudi določajo svoje razmerje do izvenkatoliških krščanskih občestev ne z vandalskim uničevanjem posebnosti, ki ne prizadenejo dogem, marveč z uvajanjem v pravega Kristusovega duha.